

Forsvarssjefens kamouflerte soldatidealer

En retorisk analyse av Eirik Kristoffersens bidrag til å konstituere idealsoldaten

Håkon Vatnar Olsen

NOR4091 – Masteroppgave i nordisk, Lektorprogrammet

30 studiepoeng

Institutt for lingvistiske og nordiske studier

Det humanistiske fakultet

Juni 2023

© Håkon Vatnar Olsen

2023

Forsvarssjefens kamuflerte soldatidealer

Håkon Vatnar Olsen

Trykk: Grafisk senter, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oppgaven er en retorisk analyse av forsvarssjef Eirik Kristoffersens bok *Jegerånden* (2020). Målet med analysen er å finne ut hvilket soldatideal Kristoffersen bidrar til å skape. Jeg undersøker tre forhold – hvordan gode soldater bør forholde seg til fienden, autoriteter i Forsvaret og landet de skal forsvare. Analysen er forankret i konstitutiv retorikk, en teori om hvordan vi skaper og opprettholder fellesskap gjennom språklig praksis. I analysen finner jeg at Kristoffersen bidrar til å konstituere tradisjonelle krigeridealer i alle de tre forholdene jeg undersøker. Soldater bør behandle fienden som en arg motpart, være lydige og ha en nasjonalistisk grunnholdning, ifølge Kristoffersens språklige praksis. Dette til tross for at han mener å hevde at gode soldater ikke er hevngjerrige og at de bør ha «mot til å si nei», i tillegg til at han målbærer postnasjonale idealer for Afghanistan. Derfor argumenterer jeg for at Kristoffersen fører en språklig praksis som ikke er i tråd med egne uttalte idealer. Et vesentlig bakteppe er at Kristoffersen henvender seg til et allment publikum med *Jegerånden*, og det er slett ikke sikkert at de rådende verdiene i sivilsamfunnet fremmer militær slagkraft. Kristoffersens språklige praksis kan dermed forstås som en retorisk løsning på et paradoks der Forsvaret er nødt til å være brutale for å beskytte et sivilsamfunn som trolig ikke vedkjenner seg denne nødvendige brutaliteten. Kristoffersen bidrar dermed til å konstituere et ideal der fremragende soldater bør trakte etter tradisjonelle krigerdyder, samtidig som de trolig skal være lavmælte om de nødvendige idealene utad.

Forord

Det er i takknemlighet og med en viss lettelse at jeg avslutter dette masterprosjektet. Takknemlighet for fem gode år på Blindern. Lettelse for at eksamensperioder er forbi og at det til slutt ble en masteroppgave. I den forbindelse er det mange som fortjener oppmerksomhet.

Først og fremst vil jeg takke veilederen min, Kristian Bjørkdahl. Takk for stor entusiasme for prosjektet, tro på min gjennomføringsevne og retorisk skarpsyn.

Alle medstudentene på masterlesesalen fortjener stor takk. Stort faglig iver og mye latter har gjort det til et formidabelt fellesskap.

Jeg er svært takknemlig for alle som har lest korrektur og gitt tilbakemelding på teksten. Pappa, Kristin, Mina og Marit Elise – dere har vært til stor hjelp.

Jeg vil også takke familien for en åpen dør hjemme i Hof prestegård når det har røynt på i storbyen.

Til slutt, takk til den beste jeg kjenner: Marit Elise – min ungdoms lykke og alderdoms trøyst.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
2. Problemstilling og bakgrunn	2
3. Teoretisk forankring	3
3.1 <i>Konstitutiv retorikk</i>	3
3.2 <i>Konstituering av idealer</i>	5
4. Metode	6
4.1 <i>Hvorfor analysere forsvarssjefens ytringer?</i>	6
4.2 <i>Om Jegerånden</i>	7
4.3 <i>Retorisk nærlesning</i>	9
5. Analyse	12
5.1 <i>Analyse av idealsoldatens forhold til fienden</i>	12
5.2 <i>Analyse av idealsoldatens forhold til autoriteter</i>	22
5.3 <i>Analyse av idealsoldatens forhold til landet de skal forsvare</i>	31
6. Refleksjon	39
7. Avslutning	48
8. Litteraturliste	50

1. Innledning

3. mai 2023 la den regjeringsoppnevnte forsvarskommisjonen frem sin rapport om hvilken tilstand Forsvaret er i. Det er alvorlig lesning. Vi er ikke i stand til å føre en forsvarskrig, og det er maktpåliggende å styrke slagkraften umiddelbart (NOU 2023: 14, s. 320). Dette handler mye om finansiering, men ikke utelukkende. I innledningen skriver de nemlig noe interessant: «Forsvarsevne er avhengig av forsvarsvilje. Å styrke forsvaret av Norge vil kreve mye av oss alle. Det vil ikke kun handle om økonomi og våpenkapasiteter» (NOU 2023: 14, s. 12). Kuler og krutt kan slett ikke vinne noen krig uten en befolkning som er villig til å forsvare landet, hevder de. Skal Norge bevares slik vi kjenner det, må innbyggerne derfor være villig til å kjempe i krig hvis det tragiske skulle inntreffe. «Frihet uten forsvar kjender historien intet til», som det heter i *Soldatens bok* fra 1911 (Forsvarsdepartementet, 1911, s. 23). Men i lang tid har krig på norsk jord vært en fjern tanke for mange nordmenn. Militær voldsbruk i Norge er dermed noe som mange anser for å være primitivt, degenerert og avleggs – noe som ikke hører til i vår tid (Edström et al., 2008, s. 26). Dette har hatt konsekvenser for hvordan nordmenn tenker om forsvar, militærtjeneste og soldatrollen, noe som i tur har innvirkning på vår evne til å forsvare landet, som forsvarskommisjonen påpeker. Knut Storberget, som ledet kommisjonen, snakker derfor om en «folkelig mobilisering» (Fjæren, 2023). Folket må kjenne til hva Forsvaret er, hvilke farer som truer og hva som kan komme til å bli krevd av oss.

Derfor er det viktig å undersøke hvordan Forsvaret inviterer til å tenke om sine oppgaver, fordi disse oppgavene kan komme til å hvile på befolkningens skulde. Det skal jeg gjøre i denne oppgaven, gjennom å utforske hva slags soldatidealer forsvarssjef Eirik Kristoffersen bidrar til å skape. Det vil kunne si noe viktig om hva Forsvaret krever av soldatene sine. Jeg mener at den beste måten å undersøke Kristoffersens soldatidealer er å se på hans språklige praksis – for eksempel hans historiefortelling, vurderinger av hendelser og betraktninger om idealer. Soldatidealer anser jeg dermed for å være et språklig anliggende som retorikere har gode forutsetninger for å si noe om. Imidlertid er det svært få retorikere som har fattet interesse for Forsvaret eller soldatrollen her til lands. Det meste av forskning på dette i Norge har foregått på Forsvarets egne utdanningsinstitusjoner eller på samfunnsvitenskapelige institusjoner og fakulteter. Dette er ofte interessant lesning, men som retoriker har man gjerne en trang til å være mer orientert mot språket og den retoriske praksisen som er bærende for soldatfellesskapet og soldatidealene. Faktisk vil jeg hevde det er essensielt å ha et blikk for den språklige fremferden i Forsvaret for å kunne si noe om

soldatidealene i Forsvaret – idealer som er av stor betydning for forsvarsviljen som kommisjonen snakker om.

2. Problemstilling og bakgrunn

Soldaters tankesett har altså mye å si for landets evne til å forsvare seg. I denne oppgaven spør jeg derfor: Hvilket soldatideal bidrar forsvarssjef Eirik Kristoffersen til å konstituere? Dette vil jeg svare på ved å undersøke tre forhold i soldatgjerningen – hvordan soldater skal forholde seg diskursivt til:

1. Fienden
2. Autoriteter i Forsvaret
3. Landet de skal forsvare

Det er to grunner til at jeg har valgt disse tre forholdene. For det første er det svært grunnleggende dimensjoner i soldaters profesjonsutøvelse. Soldater skal forsvare noe (Norge) fra noen (fienden), ved å få beskjed fra ledere om hvordan de skal slåss (autoriteter). Det er altså noe som omslutter soldater. For det andre er forholdene i berøring med tematikk som mange er uenige om: Bør soldater ha forakt for fienden og fryde seg over deres død, eller bør de føle sympati med dem? Skal man behandle hver minste beskjed fra overordnede som en ordre, eller er det på tide med litt flat struktur og medbestemmelse? Og er det ektefølt fedrelandskjærlighet som skal råde i felt, eller bør soldatene betrakte Norge som et geografisk sted uten nasjonal kjerne?

Analysematerialet er Kristoffersens bok *Jegerånden: Å lede i fred, krise og krig* fra 2020. Dette er en selvbiografisk bok som handler om Kristoffersens liv som soldat og norske spesialstyrker. I denne boka sier Kristoffersen en hel del om de tre forholdene jeg undersøker. Stort sett har han stuerene og tidstypiske uttalte idealer. Imidlertid ønsker jeg ikke å si meg fornøyd med å identifisere disse eksplisitte idealene. Enda mer grunnleggende er det å utforske hva slags idealer som blir dannet og befestet i språklig praksis. I oppgaven vil jeg derfor føre en argumenterende utlegging av den språklige fremferden i *Jegerånden*, der jeg hevder at Kristoffersen idealiserer mer tradisjonelle egenskaper enn han hevder å gi uttrykk for.

3. Teoretisk forankring

3.1 Konstitutiv retorikk

Jeg skal altså finne ut av hvilket soldatideal Kristoffersen bidrar til å skape. Men hvordan bør idealer forstås? Og hvordan kan vi forstå prosessen der slike idealer blir skapt og opprettholdt? Det er ulike måter å tenke om dette på. For eksempel kan man tenke at slike idealer skapes gjennom rådslagende og deliberative prosesser hvor man diskuterer hva som skal være et ideal, og vedtar en konklusjon. En slik anskuelsesform står imidlertid i fare for å være instrumentell og lite fruktbar i en oppgave som denne. I stedet for å la Kristoffersens uttalte soldatideal være det mest grunnleggende, mener jeg det er bedre å la Kristoffersens språklige utøvelse av idealene være det sentrale. Det innebærer å betrakte soldaters retoriske praksis som konstituerende for sosial virkelighet (White, 1985, s. 37). Ikke bare er det Kristoffersens resonnementer som da avgjør hvordan han bidrar til å skape soldatideal, men også hvordan han forvalter idealene i et sosialt samspill – hvordan hans retoriske fremferd forteller hvilke idealer man bør trakte etter.

Jeg velger altså å forankre oppgaven i teori om konstitutiv retorikk. James Boyd White var den første til å bruke dette begrepet i boka *Heracles' Bow* fra 1985. White er jurist og hevder at lovttekster på sitt mest grunnleggende ikke handler om rett og galt, men om hvem vi skal være som samfunn (White, 1985, s. 42). Hans tanker er ikke bare relevante for juridiske tekster, men for all språklig samhandling (White, 1985 s. 39). Retorisk praksis er slik sett uløselig knyttet til fellesskapets forståelse av seg selv, og alle sosiale fellesskap eksisterer i kraft av at mennesker utøver fellesskapet ved å benytte seg av semiotiske, meningsbærende ressurser for samhandling:

The establishment of comprehensible relations and shared meanings, the making of the kind of community that enables people to say «we» about what they do and to claim consistent meanings for it – all this at the deepest level involves persuasion, as well as education, and is the province of that I call constitutive rhetoric. (White, 1985, s. 37–38)

En slik retorikkforståelse hviler på innsikter som går så langt tilbake som den sofistiske tradisjonen og Isokrates, der retorikk forstås performativt – til motsetning fra en aristotelisk teoretisk forståelse med generelle teorier om retorisk virkekraft (Haskins, 2004, s. 31). Det

beror også på en grunnleggende antagelse om at man kan handle symbolsk med ord, blant annet forklart av J. L. Austin i boka *How to Do Things with Words* (1975).

White (1985, s. 38) omtaler konstituering av fellesskap som en retorisk øvelse, fordi man handler med ord og forandrer verden sosialt når man bidrar til å konstituere fellesskap. Imidlertid er det ikke overbevisning i klassisk forstand. Heller er det en identifikasjonsprosess forstått som en retorisk konsekvens av samhandling i en gitt diskurs (Therkildsen, 2022, s. 59). Slike prosesser er det krevende å utlede generelle teorier for, fordi det er vanskelig å markere grensene for den pågående samtalen «vi» har med oss selv. Konstitutiv retorikk blir dermed å forstå som et holistisk prosjekt, der det er vanskelig å behandle konstitutive prosesser som finitte størrelser.

Canadieren Maurice Charland (1987) har imidlertid skissert en forklaringsmodell for hvordan slike konstitutive prosesser foregår, med særlig henblikk på hvordan aktører intensjonelt kan skape politiske og sosiale bevegelser. Hans eksempelanalyse av frigjøringsbevegelsen i Quebec er en klassiker. Ved å lene seg på Kenneth Burke (1950) og Louis Althusser (2006) foreslår han at konstituering foregår gjennom identifikasjon og interpellasjon. Charland begynner forklaringsmodellen med å skrive hvordan identitet skapes gjennom interpellasjon – hvor man ikler noen en identitet ved å behandle dem som om de allerede innehar identiteten (Charland, 1987, s. 137). Å snakke om en identitet som om den allerede eksisterer, er dermed et steg mot å faktisk konstituere et identitetsfellesskap (Therkildsen, 2022, s. 60). Dette omtaler Charland som et «ideologisk triks» og er noe som han mener er en virkefull retorisk handling hvor man skaper et «ideologisk subjekt» (Charland, 1987, s. 137). Et viktig poeng er at dette ikke skjer forut for, men i tekst:

From such a perspective, we cannot accept the 'givenness' of «audience», «person», or «subject», but must consider their very textuality, their very constitution in rhetoric as a structured articulation of signs. We must, in other words, consider the textual nature of social being. (Charland, 1987, s. 137)

I denne sammenhengen er ikke «tekst» begrenset til å være ord skrevet på papir. Heller vil jeg foreslå at det sammenfaller med en sosiotekstologisk forståelse, der tekst er ressurser for samhandling som mennesker i en kultur gir verdi som tekst. For eksempel innebærer det å inkludere muntlige tekster, som taler og historier, i tekstbegrepet (Berge, 2003, s. 28).

Når identitet skapes tekstlig, er det i form av narrative representasjoner, fremholder Charland (1987, s. 139). Det er gjennom historiefortelling at konstitutiv handling foregår –

historier vi forteller om et identitetsfellesskap, bidrar til å skape identitetsfellesskapet. Charland (1987, s. 141–144) tegner opp tre «narrative ideologiske funksjoner» for å forklare hvordan identitet skapes i narrative representasjoner. Den første narrative funksjonen handler om at individer overstiger seg selv og ikler seg et kollektivt anliggende som sitt eget. En vernepliktig som vedkjenner seg Forsvarets agenda og kaller seg en soldat, er et eksempel. Videre i forklaringsmodellen setter man det kollektive subjektet inn i et såkalt transhistorisk narrativ, som betyr at man etablerer narrativt slektskap mellom den kollektive identiteten og tidligere konstituerte fellesskap – for eksempel å sette nåværende soldater i forbindelse med Kompani Linge og gutta på skauen, og ikke soldater som kapitulerte etter krigsutbruddet. Tredje steg i prosessen handler om å posisjonere subjektet til handling. Der vanlig historiefortelling har en handling med et problem, løsning og evaluering, er det i konstitutive prosesser opp til aktørene å løse problemet – fullbyrdelsen av narrativet hviler på tilhørernes skuldre, for eksempel at norske soldater fortsetter å «frigjøre» Norge ved å tjenestegjøre og sørge for at ingen kan gå til angrep uten å møte motstand.

I denne oppgaven tar jeg for meg mange av Kristoffersens historier, men også hans vurderinger av hendelser og meninger om smått og stort – språklige handlinger som ikke uten videre er å regne som narrativer. I denne sammenhengen er narrativer imidlertid å forstå i bred forstand – som noe gjennomgripende og diskursivt og noe vi orienterer livene våre ut ifra. Slik kan en rekke språklige ytringer regnes som narrative representasjoner og dermed ses i sammenheng med Charlands rammeverk om konstitutiv retorikk.

3.2 Konstituering av idealer

Både White og Charland betrakter altså konstitutiv retorikk som å handle om prosessen der en kollektiv identitet skapes gjennom språk. Mitt siktemål med denne oppgaven er ikke å undersøke hvordan et soldatfellesskap oppstår, men hva som er idealene i dette fellesskapet. Imidlertid er det lite fruktbart å skille mellom idealer og fellesskapet som er bærer av idealene. Følgende historie fungerer som eksempel: *En gruppe soldater under andre verdenskrig får ansvaret for krigsfanger. En av soldatene gir dem god mat og rene klær. En dag får krigsfangene tak i en pistol, og de skyter alle soldatene, men sparer den snille.* Soldaten som overlevde, blir i denne historien konstituert som en soldat som er snill mot krigsfanger. Dette er ikke først og fremst fordi soldaten blir omtalt som «snill», men fordi han ga krigsfangene god mat og rene klær. Det er handlingen som gjør ham snill. Åpenbart er karaktertrekket «snill» noe å trakte etter – han var jo den eneste som overlevde. Dermed kan

vi si at denne historien er med på å konstituere et ideal om at soldater bør være snille mot krigsfanger. Idealet – å være snill mot krigsfanger – blir dermed å forstå som et retorisk biprodukt som er uløselig bundet sammen med den språklige praksisen som konstituerte soldaten som snill (min lille historie er her den språklige praksisen). Når jeg i denne oppgaven skriver om å «konstituere idealer», handler det altså om hvordan Kristoffersen fører en språklig praksis som bidrar til å forme den kollektive oppfatningen av hva som er bra og dårlig å gjøre.

4. Metode

4.1 Hvorfor analysere forsvarssjefens ytringer?

Eirik Johan Kristoffersen (f. 1969) er general og den øverste kommandøren i Forsvaret. Han har lang fartstid i spesialstyrkene og er den første forsvarssjefen siden andre verdenskrig med kamperfaring (Paust, 2022). Forsvaret er en svær institusjon, men jeg mener likevel at hans språklige praksis har stor virkekraft blant vanlige soldater i Forsvaret. Kristoffersen uttrykker nemlig åpenbar forkjærlighet for livet som soldat. Selv om han sitter mest på kontor, forteller han ofte at operative utfordringer har vært målet i karrieren (Kristoffersen, 2020, s. 93). *Jegerånden* er kanskje det fremste eksempelet på at han gir seg ut for å være en av «gutta på gulvet» – en som kan bære tungt og gå langt uten å miste fatningen:

Det største jeg har opplevd i min militære karriere, er å bli spesialjeger i Forsvarets spesialkommando. Å klare opptaket var større enn å motta Krigskorset med sverd. Det var mer tilfredsstillende enn å bli general. Faktisk følte det større enn å bli utnevnt som forsvarssjef. (Kristoffersen, 2020, s. 106)

Han er en mann som tåler stort ubehag, men som gladelig forteller om betennelsen han fikk i tåa av penskoene han måtte gå med som forsvarssjef. «Jeg bruker enhver unnskyldning og anledning til å ta på meg feltstøvler», sa han om saken (Kaalaas, 2021). Andre ledere i Forsvaret hyller Kristoffersen for å være enestående i felt og skape god lagfølelse (Johansen & Stenersen, 2020). Trolig er det mange soldater på gulvet i Forsvaret som anser ham for å være «deres mann» – en representant for slitet og standhaftigheten som preger soldatgjerningen.

Kristoffersen har mye formell makt, men hans sterke soldatetos tilsier at han nyter stor respekt og har betydelig retorisk handlekraft i Forsvaret. På grunn av dette mener jeg at det er svært relevant å legge hans ytringer under lupen, fordi det har stor betydning hvordan han ordlegger seg. Hans bidrag til å konstituere soldatidealer har noe å si for stridsmoralen og forsvarsviljen i landet.¹

4.2 Om *Jegerånden*

I en ønskeverden skulle man ha analysert all interaksjon i Forsvaret, slik at det var mulig å være bastant i analysen om hvilke idealer som råder der. Det er åpenbart umulig, så i stedet må jeg avgrense slagmarken og være transparent om måten jeg går til verks i analyse materialet på – både hva tekstutvalget gir belegg for å si noe om, men også hva jeg ikke kan slå fast. Boka *Jegerånden: Å lede i fred, krise og krig* skal være gjenstand for analyse i denne oppgaven. Den utkom høsten 2020, kort tid etter Kristoffersen ble forsvarssjef. *Jegerånden* er en selvbiografisk bok om Kristoffersen og handler om hans liv og opplevelser som soldat, hans erfaringer som leder og om spesialsoldater i Forsvaret. Boka er på 272 sider og er delt inn i tolv kapitler i tillegg til forord, «Innledning om Afghanistan» og etterord. Hvert kapittel gir seg ut for å handle om ett tema eller konsept, som Kristoffersen utbroderer gjennom egne erfaringer. For eksempel heter noen av kapitteloverskriftene: «Kjernen i oppdraget», «Å bli spesialjeger», «Tap» og «Mot til å si nei». Omtrent alle kapitlene handler om hvordan Forsvarets spesialkommando (FSK) løser utfordringer og deres oppskrift til å skape en uovertruffen spesialstyrke. Ordet *Jegerånden* handler ifølge Kristoffersen om spesialjegeres «innbitte vilje til alltid å bli bedre» (Kristoffersen, 2020, s. 10). Boka ble raskt en salgssuksess. Etter noen måneder ble opplaget justert til 40.000, og *Jegerånden* ble den sjette mest solgte sakprosaboka i 2020 (Steenberg, 2021; Bokhandlerforeningen, 2021).

Det er noen åpenbare innvendinger mot å la denne boka være analysemateriale. Det første isfjellet i horisonten er at bokas innskrevne leser sår tvil om at den språklige praksisen i boka er et autentisk innslag i det sosiale samspillet i Forsvaret. Boka er et kommersielt produkt ment for et allment publikum, gitt ut på et stort forlag. Teksten er trolig ikke tiltenkt en soldat som har sitt daglige virke i Forsvaret, men noen som ikke har kjennskap til det militære livet. I epilogen skriver Kristoffersen (2020, s. 269): «Hvis jeg med *Jegerånden*

¹ Dette resonnementet bygger videre på betraktninger fra min semesteroppgave i RETKOM4180.

klarer å rekruttere én ekstra spesialjeger, så er innsatsen med boken verdt det». Jeg kan altså ikke betrakte den språklige fremferden i boka som om det hadde vært interaksjon bak lukkede dører i Forsvaret. Dermed må jeg regne boka som en tekst som viser hvordan gode soldater skal snakke og skrive i situasjoner der de forholder seg til et sivilt og allment publikum.

Bokas avsender er det også verdt å dvele ved. Kristoffersen står selv som forfatter, men trolig er det «ghostwriter» Malin Stenønes som har gjort mye av tekstarbeidet. Hun blir kreditert for å ha «støttet skrivingen, organisert og reorganisert tekst» (Kristoffersen, 2020, s.15). Morgenbladets anmelder Espen Søybye mener det er «dypt problematisk» at avsenderen i boka kan fremstå tvetydig, fordi befolkningen må ha tiltro til at forsvarssjefen er den han utgir seg for å være (Søybye, 2020). I et tilsvarende svar hevder Kristoffersen at hvert ord og hver setning i boka er fra ham selv (Olsen, 2020). Om dette for eksempel har skjedd ved båndopptaker, er usikkert. Uansett er organisering av tekst uløselig knyttet sammen med skriveprosessen, og det er noe som Kristoffersen medgir å ha fått hjelp til. Dette har konsekvenser for hvordan vi kan lese boka.

Til tross for disse poengene mener jeg altså at *Jegerånden* er en svært god bok å analysere for å komme til bunns i Kristoffersens konstitutive praksis. Først og fremst er det en tekst som inneholder mange historier og betraktninger som er godt egnet til å gi svar på spørsmålene jeg stiller. Poengene og historiene han formidler i boka, har Kristoffersen gjentatt mange ganger i ulike sammenhenger. I boka får vi dem presentert i rendyrket form. I tillegg har boka vært en stor salgssuksess. Så om *Jegerånden* ikke er et kikkehull inn i den faktiske interne sosiale samhandling i Forsvaret, så er det rimelig å anta at budskapet som formidles i boka har betydelig retorisk nedslag i militære sammenhenger. Ikke bare er opplagstallene en indikator på dette, men også at flere organisasjoner for krigsveteraner har trykket boka til sitt bryst (Steenberg, 2021).

Selv om boka kan sies å ha en tvetydig avsender, så har alle store forlag redaktører og konsulenter som hjelper forfattere i skrivearbeid. En bok som denne finner sjelden veien til trykkeriet uten at andre enn forfatteren har lagt sin hånd på verket. Bokas avsender gjør ikke at den blir mindre interessant å analysere, men den blir interessant på en annen måte, nemlig som et resultat av flere aktørers arbeid. Det vi leser i *Jegerånden*, kan vi derfor anta er det som Kristoffersen og Forsvaret ønsker at vi skal lese om ham og om Forsvaret. Det gjør boka enda mer kompleks, og jeg må ta flere forhold i betraktning når jeg analyserer. For praktiske formål kommer jeg til å fortsette å omtale Kristoffersen som forfatter.

I tillegg er boka et avgrenset materiale som er håndgripelig å ta for seg i en 30-poengs masteroppgave, selv om de 272 sidene definitivt har mer interessant å by på enn det jeg

presenterer. Et siste argument for at boka er et godt analysemateriale, er at den er relativt ny. Det tilsier at soldatidealene jeg finner spor av, er representative for samtiden.

4.3 Retorisk nærlesning

Å komme frem til fruktbare svar om Kristoffersens soldatidealer er ikke en likefrem øvelse. En oppskrift eller generaliserbar metode er vanskelig å følge fordi konstitutiv retorikk har dårlige livskår i en teoridreven fremgangsmåte. Jeg velger heller å la teksten selv styre lesningen av den. I nærlesning av *Jegerånden* spør jeg derfor hva teksten inviterer til å undersøke og hvilke teoretiske blikk det er hensiktsmessig å gi seg i kast med. Svarene på dette vet leseren allerede: Soldatidealer og konstitutiv retorikk.

En slik måte å tilnærme seg tekst kan vi gjerne kalle for retorisk nærlesning, en analysemåte der møtet mellom teksten og fortolkeren er det sentrale omdreiningspunktet – til motsetning fra en rent teoridrevet analyse (Iversen & Villadsen, 2020, s. 29). En slik analyse søker å føre en argumenterende utlegging av hvordan tekster virker i verden gjennom symbolsk handling. Michael Leff var en forkjemper for slik analytisk fremferd. Han hevder at retoriske ytringer ikke lar seg tolke av seg selv, men at det kreves intellektuelt arbeid for å analysere teksters virkemåter: «Texts simply do not yield up their own rhetorical interpretation. Critics must move from what is given in the text to something that they themselves produce – an account of the rhetorical dynamics implicit within it» (Leff, 1980, s. 378). Det er nettopp det jeg forsøker med denne oppgaven – å presentere en fortolkende lesning der jeg fører et argument om at Kristoffersen, i sin språklige praksis, konstituerer soldatidealer som ikke er helt i tråd med hans egne uttalte idealer.

I oppgaven gjør jeg som Leff sier, nemlig å bevege meg fra hva som blir sagt, til hva jeg selv mener å se at teksten gjør. Utgangspunktet er hva Kristoffersen sier at *Jegerånden* er, og hva han søker å utrette med boka. Dette analytiske utgangspunktet sammenfaller med hva Charland omtaler som etablering av ideologisk subjekt – Kristoffersens erklæring av et identitetsfellesskap ved å si at gode soldater innehar spesifikke kvaliteter (Charland, 1987, s. 133). Videre i analysen beveger jeg meg over til å undersøke hvordan hans språklige praksis står seg i forhold til de uttalte idealene. Dette arbeidet er i stor grad basert på fortolkerens kvalifiserte lesning om hvor det «vibrerer» mellom teksten og teorien – steder hvor jeg fornemmer at Kristoffersen bidrar til å konstituere soldatidealer med særlig interessante kvaliteter (Leff, 1980, s. 345). Målet er å tolke teksten kritisk og skrive en «samlet

redegjørelse for tekstens mening og dens virkemåte», som Lisa Villadsen skriver (2014, s. 42).

I analysen markerer jeg et skille mellom uttalte idealer og språklig praksis. Dette er først og fremst et metodisk grep – en todeling som jeg har grunnlag for i teorien jeg skisserte, der en konstitutiv handling gjerne kan kontrasteres mot eksplisitte erklæringer. I faktisk språkbruk er ikke dette skillet like klart, og enkelte språkteorier legger til grunn at ytringer har flere kommunikative funksjoner samtidig (Svennevig, 2018, s. 23). Jeg ønsker ikke å fremme et syn om at ytringer er enten/eller, men at man kan betrakte noen dimensjoner i språket som mer grunnleggende enn andre.

Denne oppgaven kan man gjerne kalle for en konseptuell analyse – jeg tar utgangspunkt i konseptet «soldatidealer» og leser med argusøyne etter elementer som kommer i berøring med dette. James Jasinski (2001, s. 256) omtaler slikt arbeid som en abduksjonsprosess hvor man beveger seg mellom teksten og begrepet for å skape en sammenheng. Rent praktisk gjør jeg dette ved å veksle mellom å være svært tett på teksten, for så å heve blikket og spørre hvordan teksten har resonans i konseptet jeg utforsker. Gjennom denne hermeneutiske øvelsen berikes forståelsen av både teksten og idealene jeg undersøker.

Fordi de tre forholdene i soldatidealet er så sterkt førende for min lesning av teksten, velger jeg å gi hver av dem en egen analysedel. Analysen er altså strukturert i tre deler hvor hvert konsept utforskes. Hver av analysedelene følger til en viss grad sitt eget rasjonale, hvor utgangspunktet er Kristoffersens uttalte tanker om idealene. Unntaket er analysedelen om nasjonsforståelse, hvor han ikke eksplisitt sier hva gode soldater skal tenke om landet de forsvarer. Da tar jeg utgangspunkt i tekstlige trekk som tydelig etablerer en viss nasjonsforståelse, og lar det ligge til grunn for videre undersøkelse.

Min analytiske fremgangsmåte er dermed ulik for eksempel Charlands analyse av frigjøringsbevegelsen i Quebec (Charland, 1987). Men så er også mitt siktemål med analysen annerledes, der Charland i større grad har som intensjon å fremme et teoretisk synspunkt. Jeg kommer derfor ikke til følge hans analytiske fremgangsmåte skritt for skritt – for eksempel vil jeg ikke tegne opp alle analysedelene i Charlands tre narrative ideologiske funksjoner. Selv om jeg ikke gjør dette, er den teoretiske forståelsen av språk som Charland fremmer gjennom sin forklaringsmodell, bærende for hele oppgavens rasjonale.

Analysen beror på en antagelse om at retor ikke har monopol på fortolkning av meningspotensialet i ytringen, men at meningen oppstår i et samspill av kontekst, sjanger, språklige normer og sosiale forhold. Det betyr imidlertid ikke at ethvert forsøk på fortolkning

er en god fortolkning. Selv om analysen i stor grad er basert på fortolkerens teft, så er det ikke tilfeldige innfall som skal styre lesningen. I tillegg til å la teksten, teorien og konseptet jeg utforsker, være førende for lesningen, så er det viktig å ha et øye for sammenhengen som teksten inngår i. Å være seg bevisst den relevante konteksten er en av de fire grunnprinsippene som Stephen Howard Browne (2009, s. 65) mener analytikere bør følge for at analysen ikke skal styres av tilfeldige innfall. Alt som kretser om teksten, er imidlertid ikke relevant kontekst. I oppgaven skriver jeg derfor om kontekst der det har betydning for hvordan vi kan forstå soldatidealene. For eksempel finner jeg det relevant å vise til amerikanernes motivasjon for å gå inn i Afghanistan når jeg undersøker hvordan Kristoffersen forholder seg til Taliban-krigere. Eller så ser jeg på rollen som andre verdenskrig har i den norske selvbevisstheten når jeg drøfter idealsoldaters misjonsforståelse. Disse kontekstuelle forholdene inkluderer jeg der konteksten bidrar til forståelse av tekstens virkemåte.

De øvrige tre antagelsene som Browne tegner opp, handler mye om forhold jeg allerede har berørt, som at tekster er steder for symbolsk handling, og at teksters virkemåte er tekstuellet situert. Han skriver også at fortolkeren bør være var tekstens estetiske kvaliteter, som et slags kunstverk (2009, s. 64–67). Det innebærer å anerkjenne de retoriske kvalitetene i en tekst. Dette dveler jeg ved i refleksjonsdelen av oppgaven. I denne delen forsøker jeg å samle trådene fra de tre analysedelene og se om noen fellestrekk utkrystalliserer seg. Her finner jeg at Kristoffersen trolig ikke er så moderne og progressiv som han utgir seg for å være. Dette avleder et nytt spørsmål, nemlig om hvorfor han skriver som han gjør, når han tilsynelatende er i dissonans med seg selv. Jeg spør som Louise Schou Therkildsen (2022, s. 77): Til hvilke spenninger er den konstitutive retorikken en respons? Her kontekstualiserer jeg Kristoffersens ytringer i et militærsosiologisk paradigme, basert på Samuel P. Huntingtons (1957) tanker om sivil-militære relasjoner. Grunnproblemet i dette paradigmet handler om at verdier i sivilsamfunnet og i militæret drar i motstridende retninger. Jeg finner det mest hensiktsmessig å legge frem teori om dette først mot slutten, fordi det ikke er bærende for den tektnære analysens resonnement, men perspektiver som det er nyttig å se analysefunnene i sammenheng med. I refleksjonsdelen foreslår jeg en lesning av Kristoffersens språklige praksis som en retorisk løsning på det iboende sivil-militære problemet, noe som er finurlig å merke seg. Imidlertid er det ikke sikkert at det rettferdiggjør den paradoksale retorikken i *Jegerånden*. I refleksjonsdelen ønsker jeg også å utbrodere et resonnement som viser at denne oppgaven har et høyere siktemål enn å være en fremvisning i analytiske ferdigheter, men at oppgaven dveler ved viktige spørsmål som er av demokratisk og sikkerhetspolitisk interesse.

5. Analyse

5.1 Analyse av idealsoldatens forhold til fienden

I den første analysedelen skal jeg undersøke hvilke idealer som Kristoffersen bidrar til å konstituere med henblikk på hvordan soldater skal forholde seg til fienden. Mesteparten av Kristoffersens erfaring med fiender er fra Afghanistan, hvor norske spesialjegere løste mange krevende oppdrag. Selv om de var dyktige, var de ikke immune mot fare. I 2007 ble spesialjegeren Tor Arne Lau-Henriksen skutt og drept. Han var en nær venn av Kristoffersen og ble drept under et rekognoseringsoppdrag (Kristoffersen, 2020, s. 231). Etter hendelsen forteller Kristoffersen at spesialjegerne samlet seg og diskuterte hva de skulle gjøre:

Vi kunne reise tilbake til Logar der Tor Arne ble drept, og søke gjennom hele landsbyen etter opprørerne; eller vi kunne fortsette med den større operasjonen som var planlagt i et helt annet område enn der Tor Arne ble drept. [...] Svaret fra spesialjegerne var entydig. For det første tar vi ikke hevn. Vi demoniserer ikke fienden. (Kristoffersen, 2020, s. 237)

Kristoffersen sier det rett ut: Fienden er ikke demoner, og han presenterer dette som en kollektiv mening. Spesialsoldatene er ikke voldsforherligere eller hevngjerrige krigere. De er gode norske gutter som er profesjonelle, og som ikke bærer nag til fienden, hevder han.

Dette er utgangspunktet til Kristoffersen, og det er også mitt utgangspunkt i denne analysen: Er det slik at forsvarssjefen bidrar til å konstituere et ideal der soldater nærmest har et kollegialt forhold til menneskene de forsøker å drepe? I stor grad kan det virke sånn, særlig når Kristoffersen ser seg nødt til å skrive om nederlaget i Afghanistan. Først skal jeg altså undersøke mer av hvilket fiendesyn Kristoffersen hevder å forfekte. Siden skal jeg analysere hans mer grunnleggende, konstitutive språkføring, og der viser det seg at han trolig idealiserer en mer arg måte å forholde seg til fienden på enn han hevder å gi uttrykk for.

Seierherre i en tapt krig?

En viktig kontekstuell forutsetning for denne analysen er at brorparten av Kristoffersens erfaring med fienden er fra en krig som endte dårlig, nemlig Afghanistan-krigen. Da *Jegerånden* utkom høsten 2020, var det en kjent sak at målene om å skape varig fred og demokrati i Afghanistan ikke slo til (NOU 2016: 8, s. 9). Kristoffersens betraktninger om FSKs operasjoner står dermed i fare for å bli eksempler på hvordan soldater ikke skal forholde seg

til fienden, fordi Taliban står igjen som den seirende parten. Kanskje er det derfor at Kristoffersen bruker et helt kapittel til å kontekstualisere situasjonen i Afghanistan og forklare hvor krevende det var for de vestlige styrkene å føre krigen. Han gjør dette i et kapittel med tittel «Om Afghanistan», som kommer før kapittel 1 – som om det er informasjon han ønsker å få unna før boka «egentlig» starter. I dette kapittelet balanserer han på en knivsegg: På den ene siden ville det vært uheldig for Kristoffersen og institusjonen han leder, hvis han anerkjente at Norges militære innsats var forgjeves. Det er viktig for Forsvaret å opprettholde en tanke om at soldaters offer er meningsfylt – *Dulce et decorum est pro patria mori*.² Samtidig hadde det vært naivt å holde fast ved en antagelse om at krigen i landet var en suksess. Trolig blir boka langt mer spiselig for kritiske lesere hvis han fremviser evne til kritisk tenkning og er åpen om de politiske og kulturelle utfordringene i landet. Dette vil også kunne bidra til at historiene fra Afghanistan blir eksempler til etterfølgelse og ikke eksempler som viser hvordan man taper en krig.

I kapittelet «Om Afghanistan» er Kristoffersen åpen om at militæroperasjonen ikke lyktes med å oppnå målene som særlig USA satt seg fore, altså å skape varig fred med en demokratisk ledelse som ikke hadde noe til overs for al-Qaida. «Militærmakt har sine klare begrensninger», skriver han og fremhever at kuler og krutt er svært effektivt for å ødelegge et land, men ikke til å bygge det opp. For å bidra til nasjonsbygging er bistand og utviklingsarbeid de rette verktøyene, fremholder Kristoffersen, som hevder at utviklingsarbeidet ble kraftig forsømmet av amerikanerne i årenes løp (Kristoffersen, 2020, s. 23). Hans beskrivelse av de norske soldatene kan dermed tolkes som en kontrast til amerikanerne:

Spesialstyrker er hele tiden opptatt av effekt. Ikke bare den første effekten av operasjonene våre, men andre- og tredjeordens effekter. Kritisk tenkning ligger i ryggmargen. Hva oppnår vi? Hvem rammer vi? Hva kan konsekvensene av våre handlinger være?

[...]

Taktiske seiere betyr lite hvis ikke de overordnede målene nås. I FSK hadde vi gjennomgående fokus på hva som egentlig skulle oppnås i et større bilde; en operasjon er ikke vellykket hvis den ikke bidrar positivt til de overordnede målsettingene. Det er

² Latin for «Det er skjønt og ærefullt å dø for fedrelandet». Fra Horats *Oder* 3, 2, 13.

nettopp i å være en del av en større plan vi henter vår motivasjon og legitimitet for risikoen som alltid er en del av spesialoperasjoner. (Kristoffersen, 2020, s. 52)

Det er ikke det norske Forsvarets feil at det gikk som det gikk i Afghanistan, ifølge Kristoffersen. Spesialjegerne hadde nemlig vært kritiske til manglende utviklingsarbeid og amerikanernes naive ideer om demokratiprojektet nesten fra start, virker han til å mene. Ved å først si hva som gikk galt i Afghanistan (dårlig overordnet styring og for lite utviklingsarbeid), for så å bejuble FSKs evner til å tenke overordnet og være bevisste sine egne begrensninger, gir Kristoffersen indirekte skylden for fiaskoen i Afghanistan til dem som ikke hadde FSKs kvaliteter, nemlig amerikanerne. Nordmenn vant slaget, men USA tapte krigen. For all del, det er overhodet ikke kontroversielt å mene at USA bærer ansvaret for nederlaget i sin egen krig, men som Nato-alliert er det bemerkelsesverdig hvordan Kristoffersen toer sine hender når han forklarer fallitten i landet. Dette kan rimelig tolkes som en retorisk løsning på utfordringen der et nokså mislykket prosjekt fungerer som ramme for fortellingen om de fremragende norske soldatene.

Kristoffersen hevder å være nyansert menneskene i Afghanistan

Når Kristoffersens skryter av de norske soldatene, tegner han opp noen idealer om at soldater bør ha evne til å tenke kritisk og være seg bevisst konsekvensene av egne handlinger. Dette idealet om den fornuftige og tenkende soldaten forblir når Kristoffersen skriver om hvordan nordmenn forholdt seg til menneskene i Afghanistan – både dem som spesialjegerne bekjempet, og dem som de beskyttet. Hans betraktninger om afghanerne har nemlig stor betydning for hvilket soldatideal Kristoffersen bidrar til å konstituere. For å skape et ideal om hvordan gode soldater skal forholde seg til fienden, må man ha en antagelse om hvem motstanderen er. Følger vi Charlands (1987) tenkemåte, eksisterer ikke fienden forut for språklig praksis, men fienden eksisterer i kraft av at blant annet Kristoffersen konstituerer dem som fiender. Å undersøke hvordan Kristoffersen bidrar til å konstituere fienden, er dermed uløselig knyttet til spørsmålet om hvordan gode soldater skal forholde seg til dem.

Kristoffersen hevder å mene at distinksjonen mellom venn og fiende ikke var særlig lett å tenke kategorisk om i Afghanistan. Særlig fikk han erfare at lokalbefolkningens lojalitet var betinget av en rekke ulike faktorer, og at såkalte militante islamister slett ikke trengte å ha hjerter av brennende ideologisk overbevisning. Som case bruker Kristoffersen et lokalsamfunn i et dalføre øst for Kabul, og han beskriver folkene som bor der, som rimelig primitive. Da Taliban-regimet ble styrtet kort tid etter vestens militærintervensjon, fikk de nye

styresmaktene støtte av lokalbefolkningen, blant annet fordi de «ble velsignet med et kraftig regn som gjorde slutt på en lang tørkeperiode» (Kristoffersen, 2020, s. 25). Etter hvert som løfter fra den vestlige koalisjonen om utviklingshjelp ikke ble gjennomført, ble det imidlertid mer og mer murring i dalføret:

Terrenget i dalen var like utilgjengelig som folket. De ville være i fred og opptrådte vennlig så lenge dette ønsket ble respektert. [...] [F]olket der ønsket seg frihet til å leve et uforstyrret, tradisjonelt liv.

[...]

Alt Taliban behøvde å gjøre, var å vente og se på at afghanske myndigheter og fremmede styrker rotet det til [...] Fiendebildet fremsto tydeligere for folk. De fremmede måtte bort. Det ble dem mot oss.

[...]

Etter den vestlig støttede maktovertakelsen i 2001 ble opiumsdyrking mer og mer vanlig i dalen, og Taliban begynte med kartellvirksomhet. Opiumen ble til heroin som forgiftet vesten – et budskap som i økende grad fikk gehør.

[...]

Taliban betalte bøndene på forskudd, men i det øyeblikket valmuefrøene ble sådd, sto bonden i gjeld til Taliban. Avtalen var enkel – penger ble utbetalt på høsten for å sikre bøndenes familier gjennom vinteren, mot at råopium ble levert på våren. Dersom leveringen var mindre enn forventet, kunne bøndene betale gjelden ved at en eller flere sønner ble Taliban-krigere. (Kristoffersen, 2020, s. 24–25)

Kristoffersen etablerer en diskursiv fremstilling av menneskene i Afghanistan på en måte som vanskelig lar seg sammenfatte i et dikotomisk venn/fiende-bilde, slik man kanskje skulle forestille seg at en kriger tenkte. Menneskene i Afghanistan, slik Kristoffersen presenterer dem, har i flere tiår vært offer for en dragkamp mellom ulike maktfraksjoner, imperialistiske stater og politiske og religiøse bevegelser (Kristoffersen, 2020, s. 20). At unge menn endte opp som Taliban-krigere, kunne vel så gjerne skyldes at deres fedre hadde dårlig opiumsavling som at de var ideologisk overbevist av militant islamisme. Dette tilsier at Kristoffersen bidrar til å konstituere en fiende som ikke nødvendigvis har krigen som sitt personlige prosjekt, men som likeså gjerne havnet i Taliban-krigernes rekke av mer tilfeldige årsaker. I tur har dette konsekvens for hvordan norske soldater skal tenke om fienden, nemlig

som mennesker som har havnet i en ulykksalig skjebne. Dette tilsier at soldatidealet er å betrakte motstanderen med et tilsnitt av sympati.

I Afghanistan var det vanskelig å få øye på fienden på halvannen meters avstand

Flere steder i boka skriver Kristoffersen om utfordringene ved å kjempe mot en ikke-statlig motstander, som ikke spiller etter de samme reglene som Nato. Krigstaktikk som selvmordsbombing er et nærliggende eksempel, men også sammenblandingen av sivilt og «militært» er en utfordring: «[F]ienden [var] nesten umulig å skille fra lokalbefolkningen. [...] Osama bin Laden [kunne] ha ruslet ut fra kampsonen og gjennom vårt område, uten at vi ville ha hatt mulighet til å skille ham fra lokale afghanere som kom og gikk» (Kristoffersen, 2020, s. 171). Motsatt var det svært vanskelig for nordmennene å gjemme seg. Hvis spesialjegere på rekognoseringsoppdrag i fjellsider ble oppdaget av gjetergutter, var det bare et spørsmål om tid før lokale Taliban-ledere fikk vite om soldatenes tilholdssted (Kristoffersen, 2020, s. 176). Slik det fremgår av Kristoffersens beskrivelser, kan man nærmest hevde at forskjellen på en Taliban-kriger og en sivil afghaner er om vedkommende holder en AK-47 eller ei – dette betimelige faktumet virker til å være noe som forsvarssjefen er seg bevisst.

Også i egne rekker var det utfordrende å skille venn fra fiende. USAs plan om å etablere og trene lokale styrker som gradvis skulle få sikkerhetsansvaret i landet, viste seg å ha utfordringer knyttet til afghanernes lojalitet, ofte med dødelig konsekvens for vestlige styrker. Innsideangrep, såkalte «green on blue»-angrep (jf. fargene på uniformene), tok livet av 60 vestlige soldater i 2012, noe som tilsvarer 15 prosent av de militære vestlige dødsfallene i landet dette året (Lundquist & Roggio).³

Poenget mitt er at Kristoffersen presenterer et relativt nyansert syn på menneskene de kjempet mot, i sine betraktninger om Afghanistan. Han presenterer dem ikke som demoner, men utviser dyd ved å fremstille afghanerne som et redelig folk med legitime interesser mot USA og Nato. Han er også tydelig på at skillet mellom venn og fiende ikke alltid var lett å tenke kategorisk om. Sitatet han åpner «Om Afghanistan»-kapittelet med, kan dermed forstås som en dyrekjøpt erkjennelse: «My dear boy, as long as you do not invade Afghanistan you will be absolutely fine».⁴

³ I boka tjener dette faktumet imidlertid som eksempel på FSKs suksess med å gi tillit til de afghanske soldatene som de trente, siden ingen utførte innsideangrep mot norske soldater.

⁴ Sitat fra den avtroppende britiske statsministeren Harold Macmillan til arvtakeren Alec Douglas-Home i 1963 (Dalrymple, 2013).

En retorisk konsekvens av dette er at Kristoffersen bidrar til å konstituere et ideal der soldater skal tenke nyansert om fienden og være ydmyke i møte med afghansk kultur. De skal ikke betrakte fienden som ondskapsfulle, men ha respekt for dem, fordi det kanskje er tilfeldigheter som gjorde at de endte opp som Isaf-styrkenes motstander. Disse eksplisitte idealene om å tenke nyansert og kritisk om fienden står i kontrast til en retorikk som legger til grunn at Taliban-sympatisører er onde per se. Mange retorikere har dekonstruert slik «ondskapsretorikk», som man gjerne kan påstå at USA la an. Som belegg for å gå til krig i Midtøsten, og særlig Irak, hevdet amerikanere at det herskende folket i Midøsten var onde, og at det er legitimt å gå til krig mot onde mennesker (Ivie, 2004, s. 57). Dette «ondskapsmotivet» var hjørnesteinen i tankekonstruksjonen om å innlede krig, ifølge teoretikere som Robert L. Ivie (2004) og Jeffrey Simon (2001). Noen og tyve år etter at «krigen mot terror» ble innledet, har mange kritisert den språklige konstruksjonen om å gå til krig mot en volds- og fryktmetode (terror) med mål om å «beseire det onde». Ikke bare har dette ført med seg et dehumaniserende menneskesyn, men dette har også fått fatale militærstrategiske følger, som har resultert i voldsspiraler som har brutt ned grunnleggende demokratiske verdier (Ivie, 2004, s. 59). Kristoffersen går i åpenbar opposisjon til dette i sine uttalte refleksjoner om afghanere. Dette når sitt klimaks når vennen Tor Arne Lau-Henriksen ble skutt og drept, og Kristoffersen hevder spesialjegerens kollektive ryggmargsrefleks er å ikke legge fienden for hat.

I kapittelet «Om Afghanistan» hevder Kristoffersen seg motvillig til å la seg lokke til en kategorisk tankegang om fienden. Hans uttalte ideal om en kultursensitiv soldat kan sies å være i tråd med tidstypiske tanker om kulturmøter og maktspørsmål, der man skal ha stor respekt for andres kultur og levesett, og hvor man skal passe seg for å sette seg over andre kulturer i et makthierarki. Den militære profesjonskulturen skal ikke kjennetegnes av hat mot Taliban-sympatisører, men en forståelse av hvordan de har havnet i posisjonen de er i, virker han til å hevde. Forsvaret som helhet har forsøkt å implementere slik nyansert tenkning om fremmede kulturer på mer systematisk vis, og i *Soldathåndboken* fra 2015 (s. 110-113) står det en del om hvordan soldater skal forholde seg til fremmede kulturer. Disse tankene trekker i samme retning som Kristoffersens eksplisitte idealer om hvordan gode soldater skal forholde seg til fienden.

Paradoks: Hevnmotivet gjennomsyrrer hele Afghanistan-oppdraget

Det jeg har gjort til nå i analysedelen, er å undersøke hvordan Kristoffersen mener å hevde at gode soldater skal forholde seg til fienden. Hans betraktninger om menneskene i Afghanistan

tilsier at en god soldat bør ha hodet kaldt og hjertet varmt, og idealsoldaten bør ikke finne seg til rette i amerikanernes ondskapsparadigme. Det jeg imidlertid ikke har sett på, er hvordan Kristoffersen selv utøver soldatrollen, altså hvilke idealer som kommer til syne når han forholder seg til fienden i historier og betraktninger om operative hendelser. Dette skal jeg undersøke nå. En konstitutiv lesning av *Jegerånden* bør ikke behandle eksplisitte erklæringer om idealsoldater som ensbetydende med hvordan det faktiske soldatfellesskapet utrettes. Snarere kan de eksplisitte idealene regnes som oppspark til den mest grunnleggende analysen, nemlig av hvordan fellesskapet faktisk utøver seg selv retorisk (White, 1985, s. 37).

Videre i analysen undersøker jeg derfor hvordan Kristoffersen utretter soldatrollen. Allerede fra start møter han på en utfordring: For hvis ikke spesialjegere tar hevn – hvorfor var de da i Afghanistan? Krigen (som i juridiske termer var en «væpnet konflikt») hadde riktignok folkerettslig grunnlag i selvforsvarsretten, ifølge USA og Nato, og var en direkte konsekvens av al-Qaidas grusomme terrorangrep i New York. Nato slo fast at angrepet utløste artikkel 5 i Nato-pakten, om at angrep på én er et angrep på alle (Nato, 2023). Hverken norske eller amerikanske styresmakter har derfor omtalt krigen direkte som en hevnaksjon, og den militære intervensjonen er regnet for å være betydelig bedre begrunnet enn for eksempel Irak-krigen (Ivie, 2004, s. 62). Men på tross av styresmaktenes påstander, var krigens karakter unektelig av en annen sort enn konvensjonelle forsvarskriger, for eksempel Ukrainas forsvarskrig: For det første var det ikke en stat som var motstanderen, men et terrornettverk (NOU 2016: 8, s.157). For det andre var krigen av ikke-territoriell karakter, der de ikke kjempet om landområder. Fronten var usynlig og fragmentert, der enkeltindivider var målet (Kristoffersen, 2020, s. 171).

Det offisielle rasjonale bak militæroperasjonen «Enduring freedom», som militærintervensjonen fra oktober 2001 ble kalt, var å sørge for at al-Qaida ikke kunne gjennomføre flere terrorangrep på amerikansk jord. Taliban, som lot al-Qaida bruke landet som en trygg havn, var dermed også et legitimt mål i den såkalte selvforsvarskrigen (NOU 2016: 8, s.13). Denne rent folkerettslige legitimeringen for rettferdig krig, *jus ad bellum*, utelukker imidlertid ikke en retorisk analyse av legitimeringen av krigen der et gjengjeldelsesmotiv står sentralt. Det er nemlig ikke urimelig å tolke krigen i et hevnparadigme, all den tid George W. Bush anla en tone overfor terroristene om at USA skulle «smoke ‘em out of their caves» – som om afghanere var primitive huleboere (Loughlin, 2002). Allerede kvelden 11. september 2001 erklærte Bush at terroristene skulle «bringes til rettferdighet», noe som slett ikke er ensbetydende med å oppnå rettferdighet med demokratiske virkemidler (Bush, 2001, min oversettelse). Det er derfor flere som har

argumentert for at krigens legitimering er hevnjerrighet forkledd som rettferdighetsretorikk (Ivie, 2004; Simon, 2001).

Man kan si mye om USAs konstruksjon av al-Qaida- og Talibansympatisører og til dels afghanere som avskyelige. Selv om Kristoffersen hevder å være skeptisk til dette, så løser det ikke problemet med at han var med på og støttet krigshandlinger i Afghanistan som rimelig kan tolkes i et gjengjeldelsesparadigme, og i et konstitutivt perspektiv, er hans språklige handlinger det mest grunnleggende. Hvis Kristoffersen skulle fulgt sin egen logikk til endes, er det ikke usannsynlig at konklusjonen for ham etter hvert hadde blitt: Dette vil jeg ikke være med på. Som et bidrag til å konstituere idealsoldatens forhold til fienden peker dette derfor i motsatt retning av Kristoffersens uttalte idealer, fordi det viser at han utøvde soldatrollen i tråd med amerikanernes hevnsparadigme. Tittelen *Jegerånden* gir samme konnotasjoner – kjernen av det som utgjør vesenet til en spesialjeger, er at han skal «jakte».

Når terningen er kastet, blekner nyansene

Kristoffersens beretninger om skarpe militæroperasjoner viser at de nyanserte tankene om menneskene i Afghanistan havner i bakgrunnen når skarpe operasjoner iverksettes. Som eksempel kan vi undersøke den nevnte hendelsen der Tor Arne Lau-Henriksen ble drept. Patruljen som Lau-Henriksen var med i, hadde fotografert et hus i en landsby. Kristoffersen beskriver hva som siden skjer, på følgende vis:

Idet de forlot landsbyen, kom en av mennene som patruljen hadde sett tidligere løpende rett imot bilen på veien. Han dro kjortelen sin til side og viste en AK-47, en angrepsrifle. Sjåføren, makkeren til Tor Arne, ropte «våpen» og stanset bilen. Så fulgte noen hektiske minutter. Tor Arne og makkeren trakk våpnene sine. Det var tre opprørere synlig i området. De skjøt mot Tor Arne og de andre. Det oppsto en kort, intensiv skuddveksling. Opprørerne ble drept, men det ble også Tor Arne. Han ble truffet i hodet og døde momentant. Resolutt og presis respons førte til at opprørerne ble skutt og at ildgivingen stanset. Ingen flere liv gikk tapt på vår side. Under stor fare for eget liv løp makkeren rundt kjøretøyet og fikk Tor Arne med seg inn i bilen. Så kjørte de av gårde og møtte resten av patruljen. Makkeren til Tor Arne ble senere hedret med Krigskorset med sverd, Norges høyeste militære utmerkelse, for innsatsen i kampen (Kristoffersen, 2020, s. 233–234).

Morgenbladets anmelder Espen Søybye (2020) hevder at bruken av grammatisk passiv i beskrivelsen av at opprørerne «ble» drept «etter en intensiv skuddveksling», er en ansvarsfraskrivende formulering: «Her er det skuddvekslingen som fører til at de tre ble drept. Det er ikke norske soldater som skyter og dreper tre opprørere.» Søybye trekker også frem kontrasten mellom de norske soldatenes heltedige «resolutte og presise respons» som førte til at opprørerne ble drept, mens de drepte forblir ansiktsløse banditter. Videre i boka beskriver Kristoffersen hvordan de norske spesialsoldatene samlet seg og hadde minnemarkering. Hva som skjedde med de tre drepte opprørerne, skriver ikke Kristoffersen noe om. «Spesialjegere tar ikke hevn, de demoniserer ikke fienden, ifølge boken. Men ved å unnlate å ofre et ord på opprørernes tap, på hvordan de tok farvel og stelte sine døde, demoniserer og dehumaniserer teksten mennesker», skriver han (Søybye, 2020). Søybye tar kanskje litt hardt i når han mener å finne belegg for «demoniserende» retorikk i dette eksempelet (formuleringen er passiv også om Lau-Henriksen: «[...]det ble også Tor Arne»), men Kristoffersens språkføring bidrar trolig til å skape kjølig distanse til afghanerne som ble drept. Når Kristoffersen her gir uttrykk for at det var bra at de tre afghanerne ble drept, tilsier det at gode soldater skal forholde seg til fienden med større forakt enn hans uttalte idealer skulle tilsi.

I fortellinger om militæroperasjoner benytter Kristoffersen nesten utelukkende begrepene «opprørere» og «terrorister» om menneskene som de kjemper mot. «Afghanere» er en merkelapp forbeholdt sivile og allierte fra lokalbefolkningen. Kristoffersen gjør aldri noe poeng ut av denne språklige distinksjonen, og han virker aldri til å være i tvil i skarpe situasjoner om det er opprørere eller afghanere han har med å gjøre. Dette til tross for Kristoffersens eksplisitte uttalelser om at «Osama bin Laden [kunne] ha ruslet ut fra kampsonen og gjennom vårt område» (Kristoffersen, 2020, s. 171). Ett unntak finnes innledningsvis i boka, da han sitter i et kontrollrom under en operasjon og bryter inn på sambandet for å forsikre seg om at det faktisk er fienden norske soldater er i ferd med å bombe (Kristoffersen, 2020, s. 30–32). Skjebnens ironi er imidlertid at Kristoffersen i etterkant av hendelsen er svært skuffet over seg selv for at han stilte kontrollspørsmålet. Han mener det var et uttrykk for illojalitet til spesialjegerne i felt. Den dikotomiske «opprører/afghaner»-fremstillingen i skarpe situasjoner kan også ses i et større språklig perspektiv av militærvokabular som bidrar til å skape distanse til fienden. Ofte blir ikke fienden drept, men «nøytralisert» eller «tatt ut». I stedet for å «godkjenne bombing av en bil», så snakker han om å «autorisere et engasjement mot bilen» (Kristoffersen, 2020, s. 264). Slik terminologi trenger selvsagt ikke å bety at soldatene er hjertekalde krigere, men det bidrar til å

konstituere et soldatideal som har følelsesmessig distanse til livene som de ødelegger eller er i ferd med å ødelegge på vegne av den norske staten.

En annen historie som Kristoffersen skriver om i bokas innledningskapittel, handler om en krevende pågrepelse av en angivelig Taliban-leder – langt bak fiendens linjer. Ikke et eneste skudd ble avfyrt i spesialoperasjonen, som Kristoffersen var leder for. «Effekten av aksjonen og arrestasjonen var umiddelbar blant de lokale. Det var selvsagt fortsatt sympatisører igjen, men det var én leder mindre igjen i dalen», skriver Kristoffersen (2020, s. 42). I 2022 slår VG opp at det slett ikke var noen Taliban-leder som ble pågrepet, men en lokal musiker og bygningsarbeider (Widerøe et. al., 2022). Kildematerialet til avisen er lekkede amerikanske krigslogger, og de skriver at spesialoperasjonen var en av aksjonene som førte til at Kristoffersen fikk Krigskorset med sverd, den høyeste dekorasjonen soldater kan få. Kristoffersen hevder han ikke hadde hørt om dette før VG tok kontakt med ham.

Historien viser hvor krevende det var for norske soldater å orientere seg i afghanske lokalsamfunn. Men det gir også nye nyanser til Kristoffersens bastante språkbruk om aksjonen, der det aldri er noen tvil om at den pågrepte var en viktig leder. Det var ikke Kristoffersen som utpekte hvem de skulle pågripe, men han sto likevel ansvarlig for aksjonen. Det er også bemerkelsesverdig at Kristoffersen velger å ta til motmæle mot VG-journalistene, der han anklager dem for å legge til grunn at den pågrepte var uskyldig. Om det så var feil person, så var han uansett på Talibans side, hevder Kristoffersen (2022): «[H]elt uskyldig var han ikke». Det er utenfor oppgavens siktemål å bedømme om det var riktig eller galt å pågripe vedkommende, men det interessant å merke seg at Kristoffersen gir uttrykk for å være motvillig til å justere på *Jegeråndens* versjon av historien. Forsvarssjefen hevder at han fortsatt står «fullt og helt for alt som er skrevet i boka *Jegerånden* om denne operasjonen» (Kristoffersen, 2022). Kanskje sier han dette for å sikre at boka ikke må skrives om, men hvis VG-historien stemmer, burde Kristoffersen trolig ha justert på måten han forholder seg til «Taliban-lederen» på som en erkefiende, for å være i tråd med sine idealer om å ikke tillegge fienden overdrevent onde intensjoner.

Ingen agnostikere i skyttergraven

Et kjent uttrykk sier at det «ikke finnes noen ateister i skyttergravene». Eksemplene jeg har trukket frem, indikerer at et mer treffende uttrykk hadde vært at det «ikke finnes noen agnostikere i skyttergravene», fordi krig trolig gir gode kår for å dyrke kategorisk tenkning. Dette kan vi finne spor av i forsvarssjefens historier om operative hendelser, der han aldri virker til å være i tvil om det er soldater eller sivile han kjemper imot, til tross for at han selv

sier dette er en vanskelig distinksjon. Dette er en av grunnene til at jeg mener Kristoffersen bidrar til å konstituere et ideal der soldater skal behandle fienden som en arg motpart – noe jeg vil hevde er et nokså tradisjonelt soldatideal. I tillegg til et distanserende språk utretter han soldatrollen i tråd med amerikanernes hevnparadigme, selv om han forsøker å ta avstand fra dette. Men som det kommer av i teorien om konstitutiv retorikk, så er det i språklig praksis at den mest grunnleggende konstitueringen skjer. Kristoffersen kan gjerne mene at gode soldater skal være kritiske til USAs krigsprosjekt i Midtøsten, men ved å legge handlingen til sine historier om fortreffelige soldater til Afghanistan, så trer han inn i en diskursiv tankegang der det er hederlig å kjempe denne krigen. I tillegg tegner han et positivt bilde av at Taliban-soldater ble drept i operative hendelser. Responsen til Kristoffersen på at motstandere ble «tatt ut», virker ikke til å være tungsinn, men lettelse. Til sammen tilsier dette at Kristoffersen bidrar til å konstituere en idealsoldat som skal forholde seg til fienden med større forakt enn hans uttalte ideal skulle tilsi. I forlengelsen av dette kan man spørre om det faktisk er mulig å tenke pent om noen man forsøker å ta av dage. Mange mener brutal tankegang om motstanderen er en naturlig konsekvens av krig, som jeg skriver mer om i refleksjonsdelen. En av dem er oberst og filosofiprofessor Harald Høiback, som hevder at mange har «glemt hva krig gjør med folk» (Høiback, 2016, s. 34). De er jo tross alt fiender – noen man med all evne forsøker å sette ut av spill. Uansett vil jeg hevde at Kristoffersen synes å være i uoverensstemmelse med seg selv om hvordan gode soldater skal forholde seg til fienden i *Jegerånden*, sett med et konstitutivt blikk.

5.2 Analyse av idealsoldatens forhold til autoriteter

Forsvaret er en sterkt hierarkisk organisasjon der grader, utmerkelse og stillinger er svært førende for den sosiale samhandlingen. Selv om de formelle kjennetegnene på makt og ansvar har forandret seg lite på lang tid, har det uttalte idealet om hvordan soldater skal forholde seg til autoriteter i Forsvaret, forandret seg mye. I *Soldatens bok* fra 1911 ble «soldaterlydighet» betegnet som «den første og største av alle soldaterpligter»:

Det er fremdeles saa, at ungdommen ofte er snar til at bli utaalmodig, rask til at ha formening og danne opinion. Dette er blant krigsfolk en farlig egenskap, som let kan føre paa avveie. Det falder hyppig saa i felt, at der ingen tid og anledning er til at gi grunde. Man faar en ordre, og den maa tages som en skjæbne og efterkommes med

opbyden av al evne uanset vanskelighet; der maa ikke være plads for nogen kritik eller spørgeren hvorfor, lydigheten må være ubetinget. (Forsvarsdepartementet, 1911, s. 143)

Dette idealet er fjernt fra synspunktet som Kristoffersen hevder å forfekte i *Jegerånden*. Der skriver han at «mot til å si nei» er «egenskapen han setter høyest av alle». (Kristoffersen, 2020, s. 203). Kristoffersen mener lydighet er svært farlig og at «[h]istorien er full av soldater som hevder de bare gjorde som de fikk ordre om». Gode soldater bør ikke utføre handlinger som de selv mener er feil, fremholder han. Da bør de protestere mot sine overordnede og helst komme med alternative måter å løse oppdrag på.

Underkastet egalitære idealer

Kristoffersen har viet ett kapittel i *Jegerånden* til denne tematikken. Kapittelet bærer tittelen «Mot til å si nei» (Kristoffersen, 2020, s. 201). Forsvarssjefen åpner kapittelet med et sitat som setter oppfatningen hans på spissen, og som er ført i penn av Adolf Eichmann, en av Adolf Hitlers nære medarbeidere og ansvarlig for krigsforbrytelser:

Noe må ha beveget min salige far til å oppdra nettopp meg særlig strengt, for jeg skal ikke ha vært noe vanskelig barn, snarere tvert imot, jeg var lett å lede og fulgte lojalt etter. Jeg anerkjente min far som absolutt autoritet, akkurat som senere med mine militære overordnede. (Kristoffersen, 2020, s. 201)

Forsvarssjefen forbinder altså strenge militære lydighetsidealene med et tankegods som gjorde holocaust mulig. Dette er en svært virkningsfull parallell, som gjør at strenge lydighetsidealene fremstår avskyelig.

I stedet for lydige soldater ønsker Kristoffersen lojale soldater: «Det er en stor forskjell på lojalitet og lydighet. Altfor ofte blir lydighet misoppfattet som lojalitet», skriver han (Kristoffersen, 2020, s. 202). Lojale soldater er, i Kristoffersens begreper, soldater som er tro mot det overordnede oppdraget og som bidrar med forslag og meninger om hvordan oppdrag skal løses. Soldater som bare er lydige i stedet for lojale, er upålitelige, ifølge han: «Jeg satte stor pris på den mangelen på lydighet som spesialjegerne i FSK viste. Jeg visste at jeg kunne stole fullt og helt på dem. Deres stadige innvendinger mot mine forslag eller beslutninger var utslag nettopp av lojalitet» (Kristoffersen, 2020, s. 202–203). I motsetning til en lydige soldat er en lojal soldat våken og kritisk og bruker hele sitt repertoar av ferdigheter og intelligens til å bidra til god oppdragsløsning, ifølge forsvarssjefen. I boka får altså

soldatene tilsynelatende fullmakt av en firestjerners general til å sette seg på bakbeina hvis de mener at dårlige beslutninger er tatt. Generalen hevder at sjefer «må sette større pris på uenighet og se konflikter som en måte å utvikle oss og organisasjonen på» (Kristoffersen, 2020, s. 220). Gode ledere må bidra til å dyrke frem en slik uenighetskultur, erkjenner han og synes ikke å være bekymret for at ungdommen ikke har de nødvendige forutsetningene for å ta de beste valgene, slik forfatterne av *Soldatens bok* la til grunn.

Uklar grense til illojalitet

Lojalitetsidealet fremstår forlokkende – ledere får utnyttet all tilgjengelig tankekraft, mens underordnede får mer makt og har en sikkerhetsventil hvis de blir bedt om å gjøre noe taktisk dumt eller moralsk tvilsomt. Kristoffersens egalitære vending inviterer imidlertid til å stille følgende spørsmål: Hvor går grensen til illojalitet? At soldater ikke kan gjøre hva som helst, er åpenbart – blant annet skriver Kristoffersen at «ulydig» opptreden må være i tråd med lederens intensjon (Kristoffersen, 2020, s. 108). I denne delen av analysen skal jeg derfor undersøke hva Kristoffersen konstituerer som «gode» protester i Forsvaret, altså hva som kjennetegner «si nei»-handlinger som han mener er et uttrykk for lojalitet. Målet er å finne ut hvordan Kristoffersen bidrar til å konstituere en ideell måte for soldater å forholde seg til autoriteter på.⁵

Norsk bondevett mot amerikanske hersketeknikker

I kapittelet «Mot til å si nei» trekker Kristoffersen frem flere historier som han dømmer som gode eller dårlige i sitt eget lojalitetsparadigme. Historien han bruker mest tid på i kapittelet, handler om en gang han forsøkte å protestere mot en leder i Afghanistan, men ble overkjørt. Vedkommende var amerikansk brigader og sto over Kristoffersen i rang. Brigaderen ville at de norske spesialstyrkene skulle dra til et område med mye fiendtlig aktivitet for å samle informasjon. Kristoffersen var imidlertid overbevist om at dette oppdraget hadde vært totalt bortkastet og skadelig for det overordnede målet til Isaf-styrkene.

Jeg argumenterte imot. Vi visste jo hva som kom til å skje: i det øyeblikket vi tok oss inn i dalen, ville vi havne i strid. Tilfeldigheter ville avgjøre om uskyldige sivile ville gå tapt, eller om vi fikk skadde eller drepte blant våre egne.

⁵ I denne analysedelen bygger jeg videre på resonnement fra min semesteroppgave i RETKOM4180.

[...]

I etterkant har jeg tenkt mye på denne hendelsen. Jeg følte at jeg tøyde strikken så langt jeg kunne, at jeg sto på mitt, men likevel nådde jeg ikke fram. Alle tidligere operasjoner jeg hadde vært med på, hadde startet som en tett og god oppdragsdialog med sjefen. Her fikk jeg en ordre jeg ikke forsto hensikten med og der risikoen ikke sto i forhold til gevinsten. Jeg trodde jeg hadde motet til å si nei, jeg mente jeg sa nei, men nå skulle vi likevel gjøre noe vi ikke var komfortable med. (Kristoffersen, 2020, s. 209–210)

Brigaderen fremtrer som en arketypisk autoritetsskikkelse med usunne lydighetsidealer. Det kommer av historien at det var helt korrekt å kjempe med nebb og klør for å få sjefen til å endre på beslutningen. Til slutt viste det seg at Kristoffersen hadde rett – når den fungerende norske sjefen (med høyere rang enn Kristoffersen) kom tilbake til Afghanistan etter et norgesopphold, fikk den norske sjefen overtalt amerikaneren til å avbryte oppdraget. Alle pustet lettet ut, men Kristoffersen var likevel ikke fornøyd med seg selv: «Jeg burde stått enda hardere på mitt», konkluderer han (Kristoffersen, 2020, s. 212).

Når alt annet enn det som viser seg å bli riktig, er feil

I denne historien, som i mange andre, forhandler Kristoffersen om hva som var rett og galt å gjøre. Som White (1985, s. 42) hevder, er forhandling om rett og galt på det mest grunnleggende forhandling om hvem vi skal være. Dermed er det ikke bare Kristoffersens konklusjon i saken som avgjør hvilket soldatideal han forfekter, men også forhandlingen i seg selv. Slik Kristoffersen fremstiller det, er det svært vanskelig å være uenig med ham i vurderingen av oppdraget. Men i denne seansen var det ikke vurderingen av oppdraget som skapte samvittighetskvaler for Kristoffersen, men at han ikke var modig nok til å ty til sterkere skyts i sin protest. «Jeg trodde jeg hadde motet til å si nei, jeg trodde jeg sa nei», skriver han og klandrer seg selv for at han ikke sa ifra tydeligere (Kristoffersen, 2020, s. 211). Det er åpenbart hva historien skal formidle: Det er feil å betrakte ranghierarkiet som en absolutt kommandokjede, som amerikaneren gjorde, men det er også feil å ikke protestere mye nok i enkelte anledninger. Det siste poenget røper noe prekært om den retoriske fremferden til Kristoffersen. Tilsynelatende gjorde han alt etter boka – han tok til motmæle og argumenterte for sitt. Likevel vant han ikke gehør. Det fikk forsvarssjefen til å kritisere seg selv. Spørsmålet som melder seg, er hva mer han skulle ha gjort for å være fornøyd med egen

innsats. Burde han nektet å adlyde ordre? Dette skriver han ikke om, men det virker som han ikke hadde vært fornøyd med seg selv før han fikk det som han ville.

Slik språklig praksis bidrar til å skape en forståelse der «det riktige» vil skje, bare man prøver hardt nok. Et forsøk på å endre sjefens planer som ikke slår til, betyr at forsøket var mislykket, kommer det av teksten til Kristoffersen. Alt annet enn å handle slik at brigaderen ombestemte seg blir da utilstrekkelig – alt annet enn å gjøre det som viser seg å bli riktig, er feil, selv om det er svært vanskelig å vite hva som hadde fått amerikaneren til å ombestemme seg. Dette er en virkelighetsfremstilling som rimelig kan bestrides. Ofte er det flere faktorer enn eget pågangsmot som er avgjørende for at noe skal skje. Jeg vil derfor hevde at Kristoffersens språklige behandling i dette eksempelet bidrar til å konstituere et ideal der soldater skal ta det ille opp hvis deres protester ikke skaper forandring.

Bomber til besvær

I *Jegerånden* er det flere historier der det oppstår uenighet mellom soldater. En av disse er å finne i innledningskapittelet «Om Afghanistan». I fortellingen er en gruppe spesialjegere på oppdrag og blir beskyttet av Taliban-soldater, som yter mer motstand enn nordmennene hadde trodd. Kristoffersen følger med på hendelsene fra operasjonsrommet, og spesialsoldatene velger å bombe Taliban-krigerne.

Fra operasjonsrommet brøt jeg inn på sambandet og spurte skvadronsjefen om han hadde positiv identifikasjon på fienden. Jeg var fungerende sjef og ville sikre at det var hundre prosent bekreftet og loggført at målet var identifisert. Skvadronsjefen bekreftet dette, ga initialene sine til flyet og ildlederen ga flygeren ordre om å droppe bomben.
[...]

En erfaren spesialjeger, min nærmeste medarbeider i operasjonsrommet, så irritert på meg. Hvorfor ba jeg om verifisering fra skvadronsjefen som var på bakken og i en presset situasjon? Da skvadronsjefen kalte på flystøtte for å droppe bomben, spurte jeg ham om han var helt sikker. Selvsagt var han sikker. Jeg stilte et helt unødvendig kontrollspørsmål.
[...]

Det var helt unødvendig. Det er et viktig prinsipp å stole fullt og helt på avgjørelsene til de som er i første linje. Skvadronsjefen ville aldri ha anbefalt å droppe en bombe hvis han ikke var helt sikker. Min nærmeste medarbeider mente jeg sådde tvil om vurderingsevnen til skvadronsjefen. En viktig lærdom jeg tok med meg fra dette, er at

kontroll må komme gjennom rapportering fra de som er i situasjonen, ikke gjennom unødvendige kontrollspørsmål fra overordnede. Eller enda klarere sagt: en leder må ha tillit til at de som står i situasjonen gjør det som er riktig.

[...]

Kritikken av at jeg stilte kontrollspørsmålet [var] helt berettiget. Jeg visste at skvadronsjefen gjorde de rette vurderingene, likevel klarte jeg ikke holde meg unna. (Kristoffersen, 2020, s. 30–31)

Kristoffersen er svært konfronterende med seg selv, og det er ingen tvil om at han synes det var meget galt å stille kontrollspørsmålet. Intensjonen med spørsmålet var å forsikre seg om at det faktisk var Taliban-soldater som de var i ferd med å bombe, noe Kristoffersen trolig burde forstått at skvadronsjefen var trygg på. Etter hendelsen har Kristoffersen en runde å gå med seg selv, fordi han innser at spørsmålet var «helt unødvendig» å stille. Han burde skjønt at soldatene i felt ikke bomber mennesker med mindre de er helt sikre, og spørsmålet var dermed et uttrykk for at han ikke hadde tillit til dem. Slik oppførsel hører ikke hjemme i en profesjonell soldatgruppe, er det klare budskapet fra Kristoffersen.

Å la beslutningsansvaret ligge på dem som skal utføre oppgavene, er et viktig prinsipp i Kristoffersens uttalte idealer om et egalitært forsvar. Spørsmålet var sågar et uttrykk for mistillit. Ansvar var tross alt fordelt på forhånd, og skvadronsjefen var personen som skulle ta slike beslutninger. Rasjonalet om at spørsmålet kan tolkes som et brudd på denne lojalitetsavtalen, der Kristoffersen opptrådte unødvendig kontrollerende, er dermed plausibelt. Tross alt fant denne hendelsen sted under skuddveksling med Taliban, ikke på øvelse hjemme på Rena. Dette poenget, at Kristoffersen kan sies å ha brutt tillitskontrakten som han selv kjemper for, stemmer overens med hans eksplisitte idealer om et egalitært fellesskap.

Kristoffersen skyter ned en protestytring som kanskje er ønskelig

Siste ord i saken er imidlertid ikke sagt. Det er også karakteristisk ved Kristoffersens språklige praksis som tilsier at han bidrar til å konstituere et soldatideal som bryter med hans uttalte idealer om lojalitet og lydighet. Selv om logikken i resonnetet stemmer overens med lojalitetsidealet, så kan det hende at hans språklige handling peker i kontraproduktiv retning. Han sier selv at «mot til å si nei er helt grunnleggende for en sunn kultur, men en kultur der det er lov til å si nei, må dyrkes fram» og at «FSK dyrker kulturen der alle skal kunne komme med sine innspill og der alle skal kunne bidra til de beste løsningene» (Kristoffersen, 2020, s. 218). Kristoffersen ønsker altså en soldatkultur med lav terskel for å si

sin mening og erkjenner selv at denne kulturen må dyrkes frem – gjennom retorisk fremferd som skaper en sosial virkelighet som inviterer soldatene til å komme med innspill og kritiske bemerkninger. En vesentlig del av å etablere et slikt retorisk fellesskap er at ytringer som er ønskelige (velmenende soldatprotester), må bli behandlet som ønskelige. I vårt tilfelle må ønskelige kritiske innspill bli møtt på en måte som tilsier at det er et ideal med «si-nei»-handlinger – enten kritikken blir tatt til følge eller ei. Slik kan vi vurdere hvilken sosial virkelighet Kristoffersen er med på å konstituere.

Det er derfor bemerkelsesverdig hvordan Kristoffersen kritiserer seg selv hardt på grunn av kontrollspørsmålet. Han skriver selv at intensjonen var god og at han ønsket å «sikre ryggen til skvadronlederen». Likevel gir han seg selv svært hard retorisk medfart. Dette er særlig oppsiktsvekkende hvis vi tar konteksten i betraktning. De norske soldatene var trolig i ferd med å drepe mennesker, og nordmenn var slett ikke immune mot å gjøre feil i Afghanistan – som da en norsk soldat drepte en sivil motorsyklist som soldaten trodde var farlig, eller da Kristoffersen var med på å pågripe feil mann i et omfattende spesialoppdrag (Ege & Skevik, 2009; Widerøe et. al., 2022) Isaf-styrkene som helhet sørget for at 46.000 sivile ble drept i Afghanistan-krigen, ifølge amerikanske estimer (Crawford & Lutz, 2023). Å stille et kontrollspørsmål virker dermed som en svært billig ekstrarforsikring mot å gjøre feil. Et av Kristoffersens ankepunkter mot sin egen oppførsel på sambandet er at soldatene i felt var i en farlig situasjon. Han skriver ikke om de var i akutt livsfare, men beslutningen om å bombe Taliban-krigerne vitner om at det var nokså kritisk. På tross av dette skal den etiske standarden til Forsvaret være høy, og det er ikke lov til å drepe noen med mindre man er sikker på at det er fienden (FN, 2022). Dette prinsippet er ufravikelig. Det er dermed nærliggende å tenke at det er i situasjoner som nettopp i bombesekvensen at terskelen for å stille spørsmål bør være lav.

Man kan derfor spørre seg hvor alvorlig det egentlig var at Kristoffersen stilte kontrollspørsmålet, tatt i betraktning hans uttalte idealer. Hans språklige praksis tilsier nemlig at det var et svært alvorlig overtramp. Som et bidrag til å konstituere en idealsoldat som har mot til å si nei, tilsier denne teksten at gode soldater skal føle seg skamfulle hvis de gjør det samme som Kristoffersen.

Både i situasjonen med den overkjørende brigaden og i bombe-sekvensen innretter Kristoffersen seg etter det som viste seg å være riktig. I den første historien klandrer han seg selv for å ikke ha stått hardere på sitt, mens han i den andre historien anklager seg selv for å ha sagt ifra. Hans egne handlinger vurderer han opp mot det som viste seg å være riktig. Men når han ønsker å bejuble uenighet og diskusjon, må han også være bevisst på at han i praksis

heier frem forslag og innspill som vil vise seg som dårlige. Å felle hard dom over sin egen handling i ettertid, særlig representert i bombesekvensen, bidrar til å konstituere et ideal der soldatene skal ta det ille opp hvis forslagene deres viser seg å bære galt av sted.

I dokumentet «Forsvarets grunnsyn på ledelse» fra 2020 heter det at «[m]ilitære avdelinger må preges av kollektiv innordning fremfor idealer som individualisme eller fokus på selvrealisering» og at «[e]vne til kritisk tenkning, samhold, samarbeid og en felles forpliktelse mot mål utover ens umiddelbare egeninteresse, er sentrale egenskaper Forsvaret søker etter hos både ledere og medarbeidere» (Forsvaret, 2020 s. 6). Disse sitatene fremhever at personlige meninger ikke skal gå på bekostning av en tilsynelatende nødvendig ensretting i tanker og handlinger. Alle som har et snev av kjennskap til Forsvaret, vet godt at kollektiviseringen og det uniforme er svært viktig. Alle som én må innordne seg etter Forsvarets konforme normer for sosial samhandling. Det er dermed et paradoks at Kristoffersen samtidig ønsker seg ulydige soldater, som ikke tar beskjeder fra overordnede for god fisk. Selv ordlyden i mottoet «mot til å si nei» bærer med seg dette paradokset – for hvis idealet er at man skal ha en «kultur der det er lov til å si nei», er det rart at soldatene trenger å være modige for å protestere. Og i disse historiene er det lite som skulle til før en handling blir behandlet som illojal, nemlig at det forstyrret oppdraget.

Forherligelse av fysisk vågemot?

En protesthistorie som imidlertid blir hyllet, handler om bestefaren til Kristoffersen som forsøkte å stoppe en feilbombing av hjembygda Bjerkvik under andre verdenskrig (Kristoffersen, 2020, s. 57–59). Mens bombene regnet fra britiske krigsskip mot bygda som på forhånd var tømt for tyskere, rodde bestefaren ut i en liten båt. Der løftet han opp sønnen sin, et lite spebarn, for å signalisere at angrepet måtte stoppe. «Bestefar tok ansvar og hadde mot til å handle», skriver Kristoffersen (2020, s. 58). Om innsatsen bidro til å stoppe bomberegnet, vites ikke. Kristoffersen behandler likevel historien som en stor heltedåd og et eksempel på hvordan fortreffelige soldater skal være.

En vesensforskjell fra de andre eksemplene jeg har vist til, er at Kristoffersen ikke er den handlende i denne historien, i tillegg til at hendelsen innebærer fysisk fare og vågemot. Jeg skal drøfte denne seansen mer inngående i neste analysedel, så her er det tilstrekkelig å merke seg at bestefaren blir hyllet stort for protestaksjonen, som kanskje ikke hjalp stort, og hvor et lite barn fikk varig hørselsskade, men som er svært spektakulær og billedlig.

Trolig er det midt i blinken i Forsvarets doxa å gjøre en slik dristig fysisk handling for å redde andre – å være helten i en krigshistorie. Til sammenlikning kan det fremstå smålig å

bryte inn på sambandet og forstyrre handlekraftige karer i nettopp en dristig krigssituasjon. Men det er ikke selvsagt at historiene skal vurderes slik. Motsatt kunne man tenkt seg at det er kritikkverdig å risikere livet til et lite spebarn, som bestefaren gjorde, mens det er hederlig å bryte inn på sambandet med mål om å redde liv, fordi man risikerer sterke sosiale sanksjoner hvis det viser seg å være unødvendig. Kanskje er det andre verdier i Forsvaret som er vel så viktige i Kristoffersens vurdering av protestaksjoner som at de er ment å bidra til god oppdragsløsning – som at protestaksjonen trer inn i et tradisjonelt narrativ om militært heltemot. Å risikere å miste ansikt gir trolig ikke samme uttelling som å risikere å miste andre kroppsdelar. Vi kan derfor ane at andre faktorer spiller inn i vurderingen av protestaksjoner enn om de er ment å være lojale.

Uklar grense mellom intensjoner og taktiske mål skaper problemer for resonnementet

Man kan hevde at Kristoffersens retoriske klandring av seg selv først og fremst er ment å konstituere ham som en god soldat, heller enn at det er ment å konstituere idealer for soldater generelt. Det er verdt å påpeke at boka som helhet er en ganske forgyllt iscenesettelse av Kristoffersen, hvor soldatetoset er rendyrket. Selv når han gjør tabber, som i seansene i denne analysedelen, fungerer de nærmest som rekvisitter i et prosjekt om å vise hvor dydig han er som kritiserer seg selv. Men som en prototype av idealsoldaten bidrar han til å konstituere en sosial virkelighet der velmenende si nei-handlinger ikke alltid blir regnet som lojale, som jeg har vist i analysen. Dette viser at Kristoffersens eget lojalitet/lydighet-paradigme nok ikke er en utfyllende forklaringsmodell for hvilken dom Kristoffersen feller over protester fra soldater. Jeg antyder at to andre faktorer kan være vel så viktige, nemlig hva som blir utfallet av situasjonen, og hvordan si nei-handlingen passer inn i et tradisjonelt militært heltenarrativ der fysisk fare og vågemot er sentrale komponenter.

Dermed er det nok ikke like mye som skiller Kristoffersens konstitutive praksis fra idealene fra 1911, hvor det ikke var «plads for nogen kritik eller spørger hvorfor», som man skulle tro ved første øyekast (Forsvarsdepartementet, 1911, s. 143). Skjønt, Kristoffersen forsøker å skaffe ryggdekning ved å si at en vellykket soldatprotest må være forankret i sjefens intensjon, noe som også er Forsvarets vedtatte syn på saken (Forsvaret, 2020). Men dette er en retorisk løsning som skyver problemet foran seg, fordi forskjellen på intensjoner og taktiske mål for å nå intensjonen ikke er særlig lett å tegne opp. Er intensjonen i krigføring å vinne krigen, vinne byen, vinne bydelen, vinne kvartalet, vinne bygget, vinne etasjen eller vinne rommet? Hvor i denne rekken kan soldater bryte inn å handle ulydig, ifølge

Kristoffersens logikk? Kanskje er dette et banalt eksempel, men det viser at «sjefens intensjon» er et lite håndfast begrep som ikke er allment tilgjengelig.

I 1911 løste de dette ved å si at lydigheten må være absolutt – alt soldater ble befalt, måtte adlydes. To verdenskriger senere har man innsett at dette kan bære galt av sted hvis demagoger med onde hensikter får makten. Men hvis målet er å skape en slagkraftig hær, er det slett ikke sikkert at ungdommen bør få et HK416-automatgevær i tillegg til frihet til å handle ulydig. Og som vi har sett i analysen, så er det nok fortsatt streng kollektiv innordning som er idealet, og ikke Kristoffersens idé om at mot til å si nei er den edleste soldategenskapen av alle.

5.3 Analyse av idealsoldatens forhold til landet de skal forsvare

I 2011 lanserte Forsvaret en omdømmekampanje med slagordet «For alt vi har. Og alt vi er.» (Nyman, 2011). Siden da har dette slagordet blitt brukt i en rekke ulike reklamekampanjer. Slagordet impliserer at vi «har» noe og at vi «er» noe(n). Det favner altså to ulike måter å betrakte Norge på – både som en juridisk enhet i besittelse av materielle verdier (alt vi har). Men også at vi «er noe», altså at vi utgjør en nasjon eller et folk med språklig, kulturell og historisk enhet.

Det er trolig ubestridt at Norge bør ha et forsvar for å beskytte det materielle Norge – som landegrenser, oljeplattformer, bygningsmasse og nasjonalparker. Mer ømfintlig kan det være å hevde at vi bør ha et forsvar for å verne om ikke-materielle verdier – som språk og kultur. I over 200 år har nasjonalisme vist seg å være en svært innflytelsesrik idé i forsvarssammenheng, og soldater har i lange tider blitt oppfordret til å dyrke fedrelandskjærligheten (Brunborg, 2015, s. 32). Imidlertid blir frontene fort steile når man skal forsøke å definere hva som er norsk. Eksempelvis betraktes en nasjon av noen som noe kategorisk og historisk betinget, mens andre tenker på det som en pragmatisk og foranderlig ansamling av borgere (Østerud, 2007, s. 11). Et annet betimelig spørsmål i forlengelsen av dette er om et norsk kulturfellesskap er så fortreffelig kontra andre nasjoners kultur, at det er verdt å dø for.

I denne delen av analysen vil jeg undersøke hvilke forestillinger Kristoffersen bidrar til å konstituere om hva soldater bør tenke om Norge. Særlig er jeg interessert i å se på konstitueringen av idealer om holdninger til de ikke-materielle verdiene som skal beskyttes, altså hva slags forståelse Kristoffersen forfekter om hvem «vi er». I motsetning til fiendebilder og autoriteter er det ikke noen uttalte idealer om hvordan gode soldater skal tenke

om landet som de forsvarer, i *Jegerånden*. Men selv om retorikken om Norge ikke løper leseren i øyet, kan vi imidlertid spore noen idealer som vitner om en nokså nasjonalistisk grunnholdning hos Kristoffersen. Imidlertid fører han en ganske så «globalistisk» språklig praksis i omtale av andre nasjoner – en sjargong som passer godt inn i en progressiv postnasjonalisme.

Kristoffersen har viet ett kapittel til sitt fundament, hvor vi kan finne mange spor av idealer om et godt samfunn (Kristoffersen, 2020, s. 49). Formålet med dette kapittelet er å vise leseren hvor kjerneverdiene til Kristoffersen kommer fra, ifølge han selv (Kristoffersen, 2020, s. 63). Dette gjør han ved å fortelle historier om sin barndom og familie. Legger vi an Charlands perspektiv på saken, kan vi hevde at Kristoffersens narrative konstruksjon i dette kapittelet har som fremste funksjon å posisjonere et konstituert subjekt (i vårt tilfelle: seg selv, som representerer idealsoldaten) i et narrativt landskap som gir mening og legitimitet til subjektet. Altså: Kristoffersen eksisterer retorisk som idealsoldat i kraft av å være ideologisk posisjonert i et spesifikt narrativt landskap. På det mest grunnleggende planet handler hans formidling av historiske hendelser først og fremst om å etablere en virkelighet her og nå, ikke nødvendigvis å si noe om det som har hendt i fortiden – historien er nemlig ikke hva den én gang var. Å posisjonere seg selv i en spesifikk narrativ virkelighet er dermed et retorisk prosjekt som sammenfaller med siktemålet til konstitutiv retorikk: Å skape seg selv ved bruk av ord. Hvilken historie som Kristoffersen velger å tre inn i, vil dermed avsløre hvilke forestillinger han har om et godt samfunn, fordi det gode samfunnet som han skildrer, er uløselig knyttet sammen med hans prosjekt om å konstituere seg selv som en god soldat. På samme tid åpenbarer teksten noen idealer om hvordan gode soldater skal tenke om landet som de skal beskytte.

Et varig 8. mai

Jeg vil skissere et omdreiningspunkt i Kristoffersens historiefortelling som utpeker seg som et narrativt fyrtårn som kaster lys over nærmest hele forsvarssjefens eksistens – nemlig andre verdenskrig. For i kapittelet «Fundamentet» er det svært tydelig at friheten og tilliten i den lille bygda Bjerkvik han vokste opp i, er dyrekjøpt – rent militært. Faren til Kristoffersen jobbet som bomberydder og var ekspert på eksplosiver fra andre verdenskrig. Han gikk på jobb hver dag som direkte konsekvens av at fremmede makter tok seg til rette på norsk mark i 1940. Flere tiår etter at tyskerne kapitulerte, var ødeleggelsen av landet til stede for Kristoffersen på daglig basis, personifisert i farens innsats i å rydde opp udetonerte eksplosiver. Som barn var han stadig med til fjells for å være med faren på jobb. Krigens

ødeleggende konsekvenser ble hverdag for Kristoffersen fra barnsben av, og han gir uttrykk for at dette både var spennende og noe han hadde ærefrykt for (Kristoffersen, 2020, s. 51).

Det var ikke bare faren til Kristoffersen som fungerte som en påminner om krigens skrekk og gru i hans unge år. I kapittelet skriver han også om bestefaren sin, som utsatte seg for stor fare i krigen – den samme historien som jeg skrev om i forrige analysedel. Dette er en historie som Kristoffersen skriver «også har preget meg»: «13. mai 1940 sto min bestefar, Johan Skog, utenfor gården sin og skuet utover den mørke fjorden. Han forsto hva som var i ferd med å skje», forteller Kristoffersen (2020, s. 57). De allierte angrep Bjerkvik, hvor det britiske sjøforsvaret trodde det var mange tyskere. Alle tyskerne hadde imidlertid reist vekk, og i stedet var det mange sivile der. Da angrepet var i gang, tok Johan Skog med seg en nevø og spedbarnet sitt og rodde ut mot de britiske krigsskipene for å stoppe bombardementet. «Allerede som liten skjønnte jeg at historien var spesiell. Ikke bare fordi den var spennende og handlet om krig, okkupasjon og motstand. [...] For meg illustrerer hendelsen tre viktige egenskaper: mot, ansvar og handling. Bestefar tok ansvar, og han hadde mot til å handle» (Kristoffersen, 2020, s. 58).

Forsvarssjefen hyller bestefaren for den dristige handlingen, men skriver ikke hvorfor denne historien er en del av hans «fundament», annet enn at den representerer dyd. Retorisk fungerer historien imidlertid til å skape familiært og ideologisk slektskap med heltebragdene fra krigen. Både gjennom historiene om faren og bestefaren etablerer Kristoffersen identifikasjon med militære helter. Kristoffersen skriver seg altså inn i en utbredt forestilling om at nordmenns fremferd under krigen var en enormt stor bragd, hvor nordmenns innsats og uvilje mot tyskerne blir idealisert i svært stor grad, og der det nærmest ikke er grenser for motstandsbevegelses kløkt, slagferdighet og moralske slitestyrke. Å la seg identifisere med heltehistoriene fra andre verdenskrig er dermed svært virkningsfullt for å posisjonere seg som protagonist i et narrativt landskap som står sterkt i den norske bevisstheten.⁶

Dette inntrykket blir befestet ved flere anledninger i boka, hvor særlig bildeserien med 19 fotografier i bokas midtsider er talende (Kristoffersen, 2020, uten sidetall). Hele åtte av bildene har tilknytning til andre verdenskrig. Blant annet avbilder fotografiene Kristoffersen sammen med krigshelter eller på samme sted som kamper skjedde. Det er bilde av Kristoffersen i en liten robåt på samme sted som bestefaren rodde ut for å stoppe det britiske

⁶ En avart av dette poenget nevner jeg i min semesteroppgave i RETKOM4180.

bombardementet. Det er også bilde av en gjeng soldater i taulag over Hardangervidda – «i sporene til Tungtvannssabotørene», som det heter i bildeteksten Kristoffersen, 2020, uten sidetall). Først i laget går Kristoffersen, ikledd en vinterdrakt som ligner på bekleddningen til kompani Linge, og med reinsdyrskinn i sekken. Senere i bilderekka er Kristoffersen avbildet sammen med nettopp lederen for tungtvannssaksjonen, Joachim Rønneberg. Bildeteksten lyder: «Vår krigshelt Joachim Rønneberg hadde alltid mye å lære bort. Jeg har satt stor pris på å få høre hans erfaringer og perspektiv i mange anledninger. Sist gang jeg møtte ham, var i juni 2018. Vi må aldri glemme» (Kristoffersen, 2020, uten sidetall). Kristoffersen gjør det tydelig for leseren at han er fortrolig med Rønneberg, har møtt ham mange ganger og har lært mye av ham. Forsvarssjefen er altså ikke subtil når han uttrykker at krigsheltene er store forbilder og at han vil være som dem.

Det er flere steder i boka der Kristoffersen skaper identifikasjon med elementer eller mennesker fra krigen. Som på fotografiet der han står med et våpen og ser nedover Bjerkvik, hvor bildeteksten nok en gang minner leseren på de «dramatiske timer for Bjerkviks befolkning» 13. mai 1940 (Kristoffersen, 2020, uten sidetall). Eller da han sammenligner et møte med en gjeter i Afghanistan med tungtvannssabotørenes møte med en reinjeger på Hardangervidda (Kristoffersen, 2020, s. 71). Alt dette gir oss grunn til å spørre: Hvilken betydning har dette for hvilken nasjonsforståelse Kristoffersen bidrar til å konstituere? Jeg vil hevde at en slik idealisering av den norske motstandsinnsettsen bidrar til å konstituere en nokså konservativ og tradisjonell nasjonsforståelse, der «det norske» er betinget av språklige og historiske valører. Fascinasjon og ærefrykt overfor andre verdenskrig tilsier at Kristoffersen trer inn i et visst sinnelag der det er hederlig og nobelt å slåss for å bevare materielle verdier, men også levesett og kultur. Selv om Kristoffersen ikke er en uttalt nasjonalist, så gir de stadige andre verdenskrig-referansene stor grunn til å påstå at han er tilhenger av en sterk form for patriotisme.

Det er svært sensitivt å så tvil om det historiske selvbildet om andre verdenskrig – et nærliggende eksempel er oppstandelsen rundt Marte Michelets (2018) bok *Hva visste hjemmefronten?*. Historiene om nordmenns heltemot og sabotasjeaksjonene blir stadig gjentatt i litteratur og film, trolig fordi appetitten for den norske suksessen under andre verdenskrig er svært stor. I *Jegerånden* nevner Kristoffersen lite om krigshendelser fra andre verdenskrig som faktisk hadde avgjørende betydning for krigens utfall. Han holder seg stort sett til menneskene og hendelsene som er nære – til fronten hjemme.

Kristoffersen finner altså næring til sitt retoriske prosjekt i tidligere tiders heltebragder. Det er slett ikke oppsiktsvekkende at en forsvarssjef velger å vie mye

oppmerksomhet til årene i okkupasjon, men det er bemerkelsesverdig lite av andre nasjonale historiske hendelser som får plass i Kristoffersens narrative konstruksjon. I boka skriver Kristoffersen ingen ting om grunnloven, eidsvollsmennene, løsrivingen fra Sverige, utviklingen av demokratiet, rettssikkerhet, ytringsfrihet, religionsfrihet, velferdsstaten eller øvrig forsvarspolitisk historie. Alle disse eksemplene har vært av avgjørende betydning for utviklingen av landet som soldater skal forsvare, og Forsvaret i seg selv. Å bare fokusere på andre verdenskrig i historiefortellingen om Norge etterlater dermed et inntrykk av at krigen har forrang som narrativ fortolkningsnøkkel i nasjonsforståelsen til Kristoffersen.

Protestantisk etikk

Det er ikke bare den narrative anskuelsen av andre verdenskrig som røper at Kristoffersen legger an et nasjonalistisk blikk på landet han skal forsvare. To mennesker som Kristoffersen fremhever som viktige for ham i barndommen, kan tjene som utgangspunkt for identifisering av to trekk ved nasjonsforståelsen hans som er fremtredende, nemlig ungdomsskolelæreren og nabogutten Helge.

Læreren til Kristoffersen var tydelig på at alle hadde ansvar for egen læring. Kristoffersen siterer ham: «'Dere må gjerne sove i timene mine, men uten å snorke, for snorkingen forstyrrer de andre.' Ordene gikk rett hjem i min forståelse av ansvar. Du har ansvar for deg selv, dine valg og handlinger, men det skal ikke gå ut over andre» (Kristoffersen, 2020, s. 55). Slik tankegang kan vi gjerne betegne som protestantisk etikk, for å låne Max Webers (1934) begrep. Protestantisk etikk er noe som synes å gjennomsyre hele bokprosjektet til Kristoffersen, Forsvaret som institusjon og livet til Kristoffersen. Forsvarets kjerneverdier «ansvar, mot og respekt» er semantisk armeringsjern i en virkelighetsforståelse der man skal være pent kledd, hilse riktig, komme seg opp fra senga før hanen galer, stå med rak rygg, jobbe hardt, bære tungt, ikke skryte og ikke klage (Forsvaret, 2022). Verdiane han hevder å ha fått hjemmefra, underbygger poenget:

Jeg opplevde at verdiane som ble prentet i meg hjemmefra og som mamma og pappa forventet at skulle styre mine valg, var veldig like Forsvarets kjerneverdier: respekt, ansvar og mot. Respekt for andre mennesker. Respekt for lærere og trenere. Respekt for lover og regler og respekt for det jeg vil kalle grunnleggende menneskelige, og i min kultur, kristne verdier. Ansvar for å stille opp når det krevdes. Støtte en som ble plaget, hjelpe til med husbygging, bidra hjemme, gjøre lekser – ansvar for å oppføre seg som folk. Og mot til å utfordre meg selv. Til å komme meg ut, utfordre naturen, og

mot til å si nei hvis noen kom med ideer som ikke var innafor. (Kristoffersen, 2020, s. 52)

Når Kristoffersen skal beskrive bestefaren, som åpenbart er et stort forbilde, (han hevder han stadig spør seg selv: Hva ville bestefar gjort?) sier han at bestefaren var en «hardtarbeidende småbruker og personlig kristen» (Kristoffersen, 2020, s. 59, 50). Den kristne troen, som ifølge Kristoffersen er vårt utgangspunkt for «grunnleggende menneskelige verdier», var for bestefaren en motivasjon til å gjennomføre den heltedige handlingen 13. mai 1940: «Jeg tenker at min bestefars personlige tro gjorde at han kanskje var villig til å ta risikoen. For ham var det viktigere å redde andre enn seg selv» (Kristoffersen, 2020, s. 56, 69). Verdigrunnlaget som forsvarssjefen hevder å besitte, gir åpenbart gjenklang i et konservativt verdiparadigme der lojalitet, respekt og hellighet er toneangivende kilder til moralske vurderinger (Graham et al., 2013). Kristoffersen (2020, s. 52) sier det er viktig for ham å «oppføre seg som folk», ha respekt for lærere, lover, regler og kristne verdier. Men det er slett ikke naturgitt at Kristoffersen, som nordmann, skal bejuble slik oppførsel. En kulturrelativ og verdiliberal leser kunne vel så gjerne forfektet det motsatte: At det er prisverdig å bryte normer, være maktkritisk og stå i opposisjon til religion. At grunnleggende menneskerettigheter springer ut av den kristne troen, er heller ikke ubestridt på kulturkrigens slagmark. Det er slett ikke verdinøytrale beskrivelser som forsvarssjefen fremfører, men de passer meget godt i et fedrelandsforherligende ideologisk landskap.

Eksepsjonalisme på norsk

Et annet trekk som er fremtredende ved Kristoffersens retoriske praksis, er at Norge og norske soldater presenteres som ekstremt bra. Eksempelvis er hans barndom på 70- og 80-tallet tilnærmet perfekt. Kristoffersen brukte tid på fotballtreninger, bygdekinoen, biblioteket, svømmebassenget og, ikke minst, ute i fjellene. Det er en skildring av et tillitsbasert og egalitært samfunn:

Hjemme var det alltid plass til flere rundt middagsbordet, og mamma viste alltid raushet for de som stakk innom. Slekt og venner kom og gikk. Hvis vi dro noe sted, låste vi døra, men lot nøkkelen stå i sånn at folk skulle vite at vi ikke var hjemme, men at de kunne gå inn hvis de ville. (Kristoffersen, 2020, s. 51)

Bjerkvik var tilsynelatende et sted med rural idyll, ressurssterke mennesker, mye sosialt liv og fysisk aktivitet. Det er svært få ulykksalige skjebner i fortellingen og mange gode hjelpere – som nabogutten Helge, som sto opp for Kristoffersen da han ble plaget (Kristoffersen, 2020, s. 59). Når Kristoffersen etter hvert vokste opp og ble soldat, forblir beskrivelsen av Norge og nordmenn som førsteklasses. For eksempel i møte med andre lands soldater, hvor det gjennomgående er beundring å skimte hos allierte styrker (Kristoffersen, 2020, s. 107). Ikke bare gjelder dette for topptrente spesialsoldater, men også for menige. I motsetning til de eksepsjonelle norske soldatene forteller Kristoffersen (2020, s. 211) om møter med lite medgjørlige og overkjørende amerikanske ledere som brukte «de enkleste hersketeknikker». Forsvarets spesialkommando, på sin side, «dyrker kulturen der alle skal kunne komme med sine innspill og der alle skal kunne bidra til de beste løsningene» (Kristoffersen, 2020, s. 211). Denne idylliske tanken om et egalitært fellesskap når sitt klimaks når Kristoffersen (2020, s. 203) hevder at egenskapen han setter høyest av alle hos soldater, er motet til å si nei. Norge er dermed å regne som et eksepsjonelt bra land, ifølge Kristoffersens språklige praksis.

Binders og FN-pin på jakkeslaget

Nordmenns fortreffelige evne til å «være» nasjon får også følger for hvordan vi betrakter oss selv i verden. Det er en overordnet idé i *Jegerånden* at nordmenns fremferd er et eksempel til etterfølgelse i verden. Men når Kristoffersen vender blikket ut av Norge, skjer det noe meget interessant i måten han betrakter vilkårene for gode samfunn på. Hans omtale av Afghanistan røper nemlig at han tenker ulikt om Norges suksess som land og hvordan Afghanistan skal blomstre på samme vis. Han virker til å hevde følgende: Norge er bra på grunn av djerpe og standhaftige innbyggere som nitidig har bygget landet og handlet når det ble krevet, for at freden kunne slå leir.⁷ Dette synes imidlertid ikke å være suksessoppskriften i Afghanistan. «Resultatet i Afghanistan kunne vært annerledes med en mer bevisst satsing på utviklingshjelp i stabile områder», hevder han (Kristoffersen, 2020, s. 23). Kristoffersen skriver seg dermed inn i en forestilling om at Afghanistan kunne blitt et vellykket demokrati, bare de hadde fått mer hjelp. Ifølge han var det et stort feilsteg av amerikanerne å redusere oppmerksomheten i Afghanistan da Irak-krigen tok til. Afghanistan ble i stor grad forlatt til seg selv, lagt i grus av vestlige våpen (Kristoffersen, 2020, s. 19–20). Men hvis bare pengene og utviklingsprosjektene hadde fortsatt, kunne landet hatt suksess med sin nye

⁷ Parafisering av *Ja, vi elsker dette landet* (Bjørnson, 1859).

samfunnsorden, fordi befolkningen da ikke ville hatt Taliban tilbake ved spakene. Afghanistanens lykke hviler dermed ikke på afghanernes skuldre, men på det vestlige bistandsmaskineriet som ikke fullbyrdet sine oppgaver, kan vi lese av Kristoffersens utlegging. I et konstitutivt perspektiv er spørsmål om hva Norge skal gjøre med Afghanistan, også et spørsmål om hva det kollektive vi-et «Norge» skal være. Afghanistan blir da posisjonert på en måte som sier noe viktig om landet soldatene skal forsvare, og det får Norge til å fremstå på en spesifikk måte, nemlig som en barmhjertig samaritan på sørgmodige steder i verden.

Kristoffersen representerer et syn som har vært fremtredende i Norge etter den kalde krigen, nemlig et selvbilde der vår oppgave i verden er å skape fred og forsoning. Norge har forsøkt å være en «do gooder», der bistandsprosjekter har vært vår inngangsbillett og eksistensberettigelse som aktør på den internasjonale arenaen (de Carvalho & Neumann, 2015; Bjørkdahl, 2021). Selv som soldat – en profesjonell voldsutøver – ikler Kristoffersen seg dette norske fredsselvbildet, der problemene i Afghanistan kunne løses med utviklingshjelp. Dette tankegodset finner næring i det eksemplariske sosialdemokratiet og tillitssamfunnet i Norge, der vår suksess i å være nasjon legitimerer inngripen i andre land. For det er ikke tilfeldig at nettopp Norge ble en slik fremragende nasjon – bare se på Kristoffersens egen familiehistorie: Den er full av sterke og handlekraftige mennesker som har satt andre foran seg selv.

Forsvarssjefen målbærer trolig det Christopher S. Browning (2007) omtaler som en nordisk merkevare eller «brand» på den internasjonale arenaen. Denne merkevaren har tre særtrekk, og vi finner spor av alle hos Kristoffersen: At Norge er et fredfullt land (representert ved den dyrekjøpte freden under andre verdenskrig) med egalitært sosialdemokrati (representert ved tillitssamfunnet i Bjerkvik og egalitære militære idealer) som har som oppgave å slå et slag for solidaritet på den internasjonale arenaen (representert ved kritikk av Afghanistan-innsatsen). Dette tilsier at Kristoffersen bidrar til å konstituere et soldatideal der man både skal smykke seg med binders og FN-pin på jakkeslaget. Ikke bare passer de sammen, men de er to ulike deler av den samme historien om hvem Norge er, ifølge han.

Denne måten å betrakte Norge på er ikke selvsagt. Heller vil jeg hevde at det er et iboende paradoks i dette rasjonale. For mens Norge har en særegen nasjonal kjerne som vårt fredfulle, eksemplariske og egalitære tillitssamfunn springer ut ifra, målbærer han postnasjonale idealer for den afghanske staten – hvor de ikke skal utvikle seg på sine egne premisser, men på vestlige, ifølge Kristoffersens tankegods. Riktignok skulle institusjonene og militæret i Afghanistan bemannes av afghanere, men selve strukturen i samfunnet skulle

bygges etter vestlig modell. Den afghanske staten skulle konstrueres utenfor Afghanistan, motsatt av hvordan Kristoffersen hevder at Norge endte opp med å bli et vellykket land, hvor vi selv har «gravet tuftene og satt våre hus på dem».⁸ Smått paradoksalt er det også at krigere skal målbære dette fredsopphengte nasjonale selvbildet, der soldater skal gi «high fives» til afghanske barn og slåss mot afghanske voksne.

Skjønt og ærefullt å blø for flagget

Den nyretoriske tradisjonen har imidlertid stukket hull på myten om at vi innretter livene våre etter syllogismens logikk (Olbrechts-Tyteca & Perelman, 1969). En stringent argumentasjon er derfor ikke en forutsetning for å konstituere et ideal om hva fortreffelige soldater bør tenke om Norge. Den narrative konstruksjonen som Kristoffersen etablerer i *Jegerånden*, viser at spesifikke historiske hendelser er toneangivende for hvordan soldater bør betrakte Norge, der norske soldater står i direkte slektskap med heltene fra andre verdenskrig. I Charlands begreper kan dette omtales som at soldatfellesskapet trer inn i et transhistorisk narrativ, der man etablerer narrativ forbindelse mellom den kollektive identiteten og tidligere konstituerte fellesskap (Charland, 1987, s. 140). I historiefortellingen tegner Kristoffersen et rosenrødt bilde av et fedreland der konservative og tradisjonelle dyder står svært høyt i kurs. Norge er dermed et nasjonsfellesskap med en sterk nasjonal kjerne som blir opprettholdt gjennom felles historie, kultur, språk og tro, ifølge *Jegeråndens* beretninger. Det er ingen brun eller etnisk-kulturell nasjonalisme og heller ingen vulgær «til Valhall»-moral, men en stolthet over å være tradisjonsbærer så vel som statsborger. Dette er ikke noe vi kan lese direkte i teksten, men er en konklusjon jeg trekker etter å ha tolket Kristoffersens språklige praksis. Retorikken om Afghanistan er derimot mer «rett ut». I tillegg til å ytre en mening om Afghanistan, fungerer betraktningene retorisk til å posisjonere Norge som en fredspromotør i verden og et eksepsjonelt bra land. Til sammen tilsier dette at forsvarssjefen bidrar til å konstituere et soldatideal som skal ha svært varme følelser overfor fedrelandet, og som ikke skal tvile på at det norske kulturfellesskapet er så fortreffelig at det er verdt å kjempe til døden for.

6. Refleksjon

De tre delene i analysen retter seg inn mot ulike trekk ved soldatrollen og har forskjellige tilnærminger for å komme til bunns i Kristoffersens konstitutive praksis. Likevel har

⁸ Parafisering av Ivar Aasens *Nordmannen* (1863).

analysene en hel del til felles med hverandre. De tar alle for seg diskursive måter å forholde seg til verden – kvaliteter som sitter inne i hodet på soldater, og som kommer til uttrykk gjennom språklig praksis. Det gjør at vi kan legge analysene under samme lupe og spørre om det er noen trekk som sammenfaller. Her vil jeg først hevde at de uttalte idealene som Kristoffersen målbærer, kan sies å være tidstypiske tankestrømninger som er populære og stuerene i offentligheten.

At gode soldater tilsynelatende bør ha mot til å si nei, sammenfaller med moderne liberalistiske og individualistiske verdier der enkeltmenneskets frihet er fremtredende (Heier, 2010, s. 71). Si nei-idealet er en forståelse av militært hierarki som fremhever soldaters autonomi og rett til medbestemmelse. Den egalitære holdningen Kristoffersen hevder å målbære, passer godt i et samfunn som bejubler mangfold, og som forsøker å utruste «undersåtter» med retorisk handlekraft på mange arenaer i samfunnet – som utdanning, kulturliv, politikk og næringsliv. At soldater ikke skal hate fienden, trekker også på et tidstypisk sivilt ideal der aggressiv vold er en vederstyggelighet og slett ikke noe som fredelige nordmenn skal beskjeftige seg med. Det har blitt uglesett i offentligheten at enkelte norske soldater likte å krige mot Taliban, noe som blant annet kom til syne i den såkalte «Alfa-saken». I stedet ble krigen i Afghanistan fremstilt som et hverdagslig utenrikspolitisk anliggende, der «alfahann»-krigere ikke var velkommen inn i varmen av det gode selskap av profesjonelle soldater – ble det sagt (Andersen et al., 2010).

Og ikke nok med at soldater skal betrakte fiender nærmest som kollegiale motparter, men de skal faktisk være fredsarbeidere, der det å gå med det norske flagget på jakkeermet er ensbetydende med å bringe fred og forsoning til folkeslagene, som Kristoffersen hintet til i sine refleksjoner om Afghanistan. Dette synet på Norge som en fredsaktør og «do-gooder» i verden leder tanken hen til samtidens idealer der Norge er et eksepsjonelt bra land som har rett til å intervensere i andre land. Det er et progressivt og liberalt verdensborger-ideal, der man sverger troskap til at overnasjonale organisasjoner som EU og FN skal forhindre krig. Et slikt fredsselvilde har vært hegemonisk i norsk offentlighet de siste tiårene, hvor man har betraktet krig som noe avleggs og primitivt (de Carvalho & Neumann, 2015; Matlary, 2009, s. 107). Selv etter Russlands fullskala angrep på Ukraina februar 2022 virker det som om det norske modus operandi fortsatt er å hegne om dette fredsopphengte selvbildet og verdensforståelsen, hevder blant annet Harald Høiback (Gundersen, 2023).

Realismen råder i konstitutiv praksis

Kristoffersen utgir seg altså for å være en moderne og tidsriktig figur, en representant for «anywheres», for å låne David Goodharts begrep, som finner seg til rette i offentlighetens politiske ordskifte (Goodhart, 2017). Han representerer seg selv som husvarm i velutdannede kretser og på samfunnets politiske og kulturelle kommandohøyder. Men som jeg har vist i analysen, så er disse idealene vanskelige å skimte i hans mer grunnleggende språklige fremferd. Den konstitutive praksisen tilsier at militær effektivitet er viktigere enn å etterleve stuerene politiske holdninger i alle de tre forholdene som jeg har rettet oppmerksomheten mot. Kristoffersen forholder seg til fienden med større forakt enn det hans egne uttalelser skulle tilsi. Selv om han flere steder skriver om afghanere at de ikke var onde, markerer han et hardt skille mellom venn og fiende i sin historiefortelling. At hele Afghanistan-oppdraget kan tolkes som en stor hevnaksjon, gjør ikke saken særlig mye bedre for Kristoffersen. I analysen av autoriteter viser det seg at Kristoffersen ikke nødvendigvis bidrar til å skape et fellesskap med lav takhøyde for å komme med innsigelser og protester. Trolig er han med på å bevare tradisjonelle lydighetsidealer når han feller hard dom over sine egne tabber. Og når Kristoffersen skal vise hva som er hans fundament for blant annet de post-nasjonale holdningene om Afghanistan, er det en skildring av et konservativt og tradisjonelt samfunn som kommer til syne – et samfunn som vi karikert kan si var bebodd av arbeidsomme og gudfryktige motstandsmenn.

Det er dermed belegg for å si at Kristoffersen bidrar til å konstituere et soldatideal som skal bevare tradisjonelle krigerdyder i de tre forholdene jeg har undersøkt. Gode soldater skal ikke ha noe til overs for fienden, de skal forholde seg til autoriteter på en lydig måte og ha varme følelser til landet de skal forsvare, ifølge Kristoffersens språklige praksis.

Hva gjør at han marsjerer i utakt med seg selv?

Forsvarssjefens retoriske praksis virker dermed til å være i uoverensstemmelse med seg selv. Tilsynelatende handler han ikke språklig etter de samme idealer som han tegner opp i eksplisitte ordelag. Dette er i seg selv interessant, men avføder også nye spørsmål, hvor det fremste er hvorfor Kristoffersen skriver som han gjør, altså hva som er grunnen til at han fører en språklig praksis som tilsynelatende er i konflikt med seg selv.

Da er det relevant å se på konteksten som disse ytringene har oppstått i. Med teorien om konstitutiv retorikk til grunn er ikke Kristoffersen bare en produsent av retoriske fellesskap. Han er også et produkt – han inngår i et samspill og er selv formet til å være den retoriske aktøren han har blitt. Verden har tvunget seg på ham, og han har utviklet retoriske

ferdigheter for å fungere godt i sammenhengene han har inngått i. Så hva karakteriserer omstendighetene som Kristoffersens retorikk er et barn av? Han har brukt hele sitt voksne liv i Forsvaret – en institusjon som ikke ligner noen annen. Forsvarets grunnoppgave er å sørge for at det er trygt å bo i Norge og sikre norsk suverenitet, fortrinnsvis gjennom fysisk makt. Forsvaret er demokratiets verktøy og beskytter, og det er Stortinget som bestemmer hvordan militærmakten skal forvaltes og når landet skal gå til krig (Forsvaret, 2019). Alt Forsvaret gjør, er altså underlagt demokratisk kontroll, og Forsvaret må derfor danse etter samfunnets pipe hva gjelder moral og holdninger. Lakmustesten er imidlertid om militærmakten fungerer hvis de demokratiske institusjonene ikke kan gi klare instruksjoner. Det er når Stortinget ikke er i stand til å bestemme over militærmakten at Forsvaret må vise hva de er laget av. Dette er en del av det som gjerne kalles sivil-militære relasjoner i Forsvaret, og er et grunnleggende og mye diskutert spørsmål i militærsosiologien. Tematikken knyttes gjerne til statsviteren Samuel P. Huntington, som beskriver hvordan militærmakten står i en skvis mellom tidsåndens etiske og ideologiske krav og militærfaglige krav til effektiv krigføring (Huntington, 1957, s. 2). Huntington advarer mot at et forsvar som vender kappen etter samtidens ideologiske vind, risikerer å bli skadelidende på slagmarken. Motsatt risikerer militærmakten å miste legitimiteten hvis en utemmet krigsmaskin ikke tar hensyn til storsamfunnets krav til etikk og verdier. Huntington fremholder derfor at det er nødvendig å leve i spenningen mellom de sivile og militære kreftene, et kompromiss som tjener den nasjonale sikkerheten.

En rekke utfordringer i Forsvaret kan tolkes inn i det sivil-militære problemet. For vårt vedkommende er det interessant å undersøke om spenningene i *Jegerånden* kan forklares med det faktumet at Kristoffersen møter ulike krav fra både det sivile og det militære om hvordan soldatprofesjonen skal være. Kan Kristoffersens tilsynelatende paradoksale språkbruk rett og slett være en retorisk løsning på det iboende sivil-militære problemet i Forsvaret?

En velkjent spenning mellom festtaler og felt

La oss se nærmere på dette: Delene av Kristoffersens retoriske praksis som imøtegår det sivile imperativet, kan sies å være mye av de uttalte soldatidealene. De eksplisitte ideene er altså i tråd med holdninger som typisk speiler samfunnets verdier. Men som jeg har vist i analysen, så blir disse idealene vanskeligere å skimte i den språklige praksisen til Kristoffersen ellers. Der virker det som at det militære imperativet har forrang, hvor operative krav til militær slagkraft er viktigst.

Språklig dissonans mellom felt og festtaler er ikke ukjent i militære kretser, men snarere en kilde til store diskusjoner. For eksempel har Ole Martin Brunborg undersøkt forskjellen på den såkalte norske krigerkulturen i 1900 og 2000. Han konkluderer med at forsvarsledelsen i moderne tid speiler tidsåndens fredsselvbylde. På lavere funksjonelle nivåer, der det militære grovarbeidet utrettes, er det imidlertid lite som har endret seg på 100 år:

Norsk militær kultur [er] på et lavere funksjonelt nivå tilnærmevis uendret. Profesjonskulturen i kampavdelingene, altså krigerkulturen, er i liten grad påvirket av de kulturelle endringene på høyere nivå. På avdelingsnivå er den funksjonelle påvirkningen nærmest enerådende. Stilt ansikt til ansikt direkte overfor en motstander er det fortsatt krigerkulturens idealer om militær effektivitet og hensiktsmessighet som gjelder. (Brunborg, 2015, s. 92)

Brunborg skriver at kulturen som uttrykkes av forsvarsledelsen, ikke gir gjenklang i soldaters krigsopplevelser. Han hevder derfor at forsvarsledelsens retorikk har som fremste funksjon å legitimere vold i en fredsopphengt nasjon, der voldelig aggresjon er tabubelagt. «Den eneste forbindelsen mellom den militære kulturen på overordnet nivå og krigerkulturen er den språklige innpakningen, hvor Forsvarets ledelse pliktskyldigst forsøker å motivere soldatene for krigerkulturens innhold ved hjelp av retorikken fra den overordnede militære kulturens verdier», skriver han (Brunborg, 2015, s. 96). Dette stemmer overens med det som Nils Terje Lunde (2009, s. 182) omtaler som konservativ avskjerming. Han argumenterer for at fredskonsensusen som oppsto etter Berlinmurens fall, ikke gjorde nytten som ideologisk bly i kjølen for Forsvaret. Etter hvert utviklet det seg en dynamikk der tradisjonelle krigerdyder ble rådende på gulvet i Forsvaret, mens det ble forsvarsledelsens oppgave å tilfredsstille det liberale fredskomplekset retorisk. Slik har soldater blitt «skjermet» fra selv å bli stilt til personlig ansvar for å utrette brutaliteten som nasjonen trolig ikke ønsker å være seg bekjent av.

Naturlig nok har dette ført til at soldater ikke har kjent seg igjen i den offentlige samtalen om soldatprofesjonen og militæret. Det har den realistisk orienterte statsviteren Janne Haaland Matlary skrevet om. Hun omtaler det som «kognitiv dissonans» når virkeligheten i felten i Afghanistan møtte den politiske samtalen på hjemmebane: «Forsvaret har tilpasset seg fredsnasjonens selvbylde i noen grad, men samtidig utviklet den nødvendige krigerkultur på avdelingsnivå. Ytre krav har gjort dette nødvendig. Når krigerkulturen møter fredsretorikkens hegemoni på politisk plan, blir resultatet kognitiv dissonans» (Matlary, 2009,

s. 118–119). Siden Forsvaret er Norges militærmakt, er denne kognitive dissonansen et politisk anliggende som burde uroe de folkevalgte, hevder hun. Noe som gjør saken mer presserende for dem, er at militæret ikke bare brukes til å forsvare våre egne landegrenser, men at våpenmakten brukes som et utenrikspolitisk verktøy. Det er politikerne som bestemte at nordmenn skulle krige i Afghanistan, og da bør de i det minste kunne snakke ærlig om hva som foregikk der nede, fremholder hun (Matlary, 2009, s. 130). Det er mange år siden Matlary skrev dette i 2009, men at de samme mekanismene er å spore i Kristoffersens språklige praksis i 2020, viser at hennes analyse fortsatt er aktuell.

De progressive idealene som Kristoffersen hevder å forfekte, får også motstand innad i Forsvaret. Harald Høiback skriver i boka *Forsvaret – et kritisk blikk fra innsiden* (2016) at det er åpenbart at norske soldater ikke bør være våre beste menn og kvinner. Dette fordi «[d]e mest selvstendig tenkende og initiativrike personer vil neppe føle seg hjemme der særlig lenge» (Høiback, 2016, s. 46). Dette står i sterk kontrast til Kristoffersens tanker om at soldater bør få fri bane til å ta selvstendige beslutninger. Ifølge Høiback hevder Forsvaret at de vil ha skoleflinke og veloppdragne ungdommer til tjeneste, men eventyrlystne folk som tiltrekkes av våpen og død, er også velkomne – fordi Forsvaret har bruk for dem: «Vi hadde glemt at krig ofte må gjennomføres av folk vi vanligvis ikke har så mye til overs for» (Høiback, 2016, s. 34–35). Han er ikke nådig i sin kritikk av hvordan forsvarsledelsen forholder seg til moderne idealer i Forsvaret og kaller det for «ljug» at forsvarsledelsen uttrykker mangfold utelukkende som et gode. I motsetning til general- og oberstnivå, hvor man finner et «loddent lag av løgner, halvsannheter og bullshit», har de laveste nivåene i Forsvaret et langt mer sannferdig forhold til tingenes tilstand, ifølge Høiback (Gundersen, 2023).

Doxa på kollisjonskurs

Påstandene til Brunborg, Matlary, Lunde og Høiback viser at forsvarsledelsen står i kryssilden mellom rent militærfaglige krav til realisme og sivilsamfunnets krav til etikk – to doxa som er ulike. Når forsvarsledelsen ytrer seg offentlig, er det som oftest det sivile imperativ som trekker det lengste strået, hevder de. Ifølge Brunborg er dette en måte å forsikre sivilsamfunnet om at rettskafne menn og kvinner forvalter statens militære voldsmonopol (Brunborg, 2015, s. 96). Det er ganske så nærliggende å tenke at Kristoffersens retoriske praksis er et resultat av en slik dynamikk – at han utad fører en retorikk som er sosialt og politisk akseptabelt, som ikke er et intellektuelt storverk, men som resonnerer godt i fredsnasjonens selvbilde. Kanskje holder det for ham å ha et språk som blir godtatt i Dagsnytt

18, og ikke nødvendigvis være en brennende humanistisk teoretiker med et ambisiøst intellektuelt prosjekt. Flere steder i boka kan vi få følelsen av at han skriver på et slikt vis først og fremst fordi den retoriske situasjonen påkaller ham å snakke på en viss måte. En passasje om hva han mener er viktig for Hæren, kan illustrere poenget:

Prioritet én for Hæren ble derfor å tydeliggjøre viktigheten av våre verdier. Respekt, ansvar og mot. Ord jeg ville skulle være gjenstand for diskusjon. Jeg gjorde ikke noe mer konkret for å definere dem, det har Forsvaret gjort i sitt verdigrunnlag. Jeg var mer opptatt av en bevissthet om verdien av ordene fremfor å definere dem tydelig. Jeg ville gjerne at betydningen skulle diskuteres, ikke defineres. Gjennom å holde verdiene høyest legges det et grunnlag for en sunn utvikling. Hæren har vært i kontinuerlig endring siden 1628, og Hæren skal fortsatt utvikle seg, men uten å bli blendet av teknologiske nyvinninger og nye våpensystemer.

[...]

Verdibasert ledelse er utfordrende fordi verdiene respekt, ansvar og mot er vanskelig å måle. Økonomistyring, antall våpen og kjøretøy som er tilgjengelig, antall døgn på øvelse og vakt – alt dette er lett å måle. Hvordan verdiene etterleves er langt vanskeligere å måle, men det betyr ikke at de er mindre viktige. Tvert imot. (Kristoffersen, 2020, s. 201–202)

Ordet «verdisvada» er fristende å bruke. Hva mener egentlig Kristoffersen her? Hva ønsker han å oppnå, annet enn at leseren skal få inntrykk av at han har gode verdier? Hva betyr det at Kristoffersen er mer opptatt av verdien av verdier, fremfor verdier i seg selv? Er en stor utfordring ved «verdibasert ledelse» at «verdiene er vanskelig å måle»? Hvem hevder at verdier blir mindre viktige fordi de er vanskelig å måle? Og hva betyr det at Kristoffersen «vert imot» mener at det er viktigere hvordan verdiene etterleves fordi de er vanskelige å måle? Disse spørsmålene er først og fremst ment å illustrere noen intellektuelle betenkeligheter ved Kristoffersens språklige praksis. Noe som tilsier at han kanskje først og fremst fører en retorikk som fungerer på pressekonferanser, heller enn at hans store prosjekt er å dyrke frem Forsvarets kjerneverdier.

Det er dermed mulig å forstå Kristoffersens språklige praksis som en retorisk løsning på det sivil-militære problemet – at han forsøker å gjøre ulike doxa til lags ved å henvende seg til dem på ulike måter. Kryssilden mellom det sivile og militære fordrer en forholdsvis

akrobatisk språklig øvelse: Det sivile imperativ møter han i eksplisitte ordelag, mens han kommer det militære imperativet i møte i mer grunnleggende, konstitutiv praksis.

Til grunn for denne erkjennelsen ligger en antagelse om at de to ulike «målgruppene» forholder seg noe ulikt til språk, der offentlighetens logikk ofte retter seg inn mot hva som kan bekreftes og avkreftes. Journalister må oftest ha klare uttalelser for å skaffe belegg for saker, noe som fører til at det semantiske innholdet blir viktigere enn det pragmatiske. Den konstitutive praksisen som kommer til syne gjennom grundige lesninger, har altså vanskeligere livskår i en offentlighet der «harde» nyheter råder.

Ikke ubetydelig hvordan soldater snakker utad

Betyr dette at Kristoffersen fører skinnhellig retorikk? At de flotte ordene om å ha ulydige soldater, ikke hate fienden og opphøye Norge som fredsnasjon er tomt snakk? Ikke nødvendigvis. Fordi et fellesskap på sitt mest grunnleggende skapes og opprettholdes retorisk, så er det ikke ubetydelig hvordan man snakker, selv om ordene ikke alltid blir tatt til følge. For å være en del av forsvarssjefens soldatfellesskap, så må man altså tre inn i denne retoriske virkeligheten der de snakker slik som han gjør i offentligheten. Man blir ikke godtatt i det gode lag av fortreffelige soldater hvis man utad i offentligheten påberoper seg å være en som elsker våpen og krig. I dagens fredsopphengte samfunn må soldater ha en sensitivitet overfor sivilsamfunnet om hva som er innafor å si og gjøre, fordi man kan stå i fare for å miste ansikt som representant for statlig voldsutøver hvis man gir uttrykk for å ha verdier som bryter med fredsselvbildet.

Det kan altså ha en funksjon i dagens Norge å føre en paradoksal retorikk om militæret. Likevel er det ikke optimalt hvis soldater må ytre seg med tvilsom sannhetsgehalt om sitt virke for å bevare legitimiteten. Utfordringen til Kristoffersen, at liv og lære marsjerer i utakt, forsvinner nemlig ikke fordi det er mulig å forstå hans språklige fremferd i det sivil-militære paradigmet. At krigere skal snakke som bistandsarbeidere, hevde det er mulig å behandle et strengt hierarki som et egalitært fellesskap og gi uttrykk for sympati med Taliban-krigere i kikkertsiktet, er nok ikke gangbart i det lange løp. Det er også ganske innfløkt for soldater å lære seg den rette sjargongen. Konsekvensen av en slik utilfredsstillende retorisk løsning, kan jo være at ungdommer faktisk tror på det som blir sagt. Høiback hevder følgende:

Noen har fått en forestilling om at Forsvaret er et Kompani Lauritzen hvor deltagerne skal bli den beste versjonen av seg selv, drive selvrealisering. Min frykt er at Forsvaret er blitt Kompani Kristoffersen hvor vernepliktige er her for å realisere seg selv. Har vi

det ikke hyggelig på brakka, må vi endre på noe. Før ville man sagt at grunnen til at du er her, er at du skal trene på å ta livet av noen for å forsvare Norge. (Gundersen, 2023)

Forsvarsledelsens retorikk kan altså føre til at Forsvaret ikke tiltrekker seg folkene som trengs for å gjøre det militære grovarbeidet. Nemlig folk som er til å stole på i krig når det virkelig kniper, men som ikke nødvendigvis er kultursensitive retorer som snakker bistands-Norges lingo.

Mot en konstitutiv løsning?

Denne oppgaven tar ikke sikte på å være et normativt prosjekt. Men kritikken jeg fører mot Kristoffersens språklige inkonsekvens, bærer med en antagelse om at han bør trakte etter en uttalt retorikk om nasjonen, autoriteter og fienden som er mer i tråd med det militære imperativ enn det han fører i *Jegerånden* – selv om det kan ha en frastøtende effekt på sivilsamfunnet hvor han henter sin legitimitet. Denne erkjennelsen om at samfunnet ikke «tåler» å være seg bekjent den nødvendige brutaliteten i Forsvaret, som blant annet Matlary og Høiback skriver om, er betimelig. Noe bør derfor endres, hevder de, men har ulike innfallsvinkler om hva som bør forandres. Høiback mener det er et problem at forsvarsledelsen tenker politisk og ikke militærfaglig. Forsvarssjefen og forsvarsministeren jobber for tett og går i skjørtene på hverandre, hevder han – et samrøre som fører til at det rent militærfaglige svekkes i forsvarsledelsens rådgivning. (Gundersen, 2023). Siden militæret er underlagt demokratiet, må militærfaglige råd til syvende og sist lande i et politisk format, men Høiback hevder at forsvarsledelsen begynner å tenke politisk for tidlig. Ikke bare gjelder det militærfaglig rådgivning, men også hvordan de forholder seg til adferd blant soldatene. Han forfekter derfor en forståelse der Kristoffersen må stå til ansvar for sin egen språklige inkonsekvens.

En annen måte å se det på, er at politikere og befolkningen har for dårlig kjennskap til Forsvarets doxa. Maatley skriver at det er «en selvstendig politisk oppgave og et selvstendig politisk ansvar å utdanne og danne samfunnet slik at det lærer seg å respektere soldaters profesjon selv om det ikke støtter regjeringens bruk av militærmakten» (Matlary, 2009, s. 130). Befolkningen må altså lære at soldaters spisskompetanse er død og fordervelse – og at det er nødvendig for samfunnet vårt å ha soldater som er gode til å slåss, hevder hun. Særlig i en tid hvor en relativt liten del av befolkningen avtjener førstegangstjeneste, er det didaktiske ansvaret stort. Hun mener politikerne må gjøre denne jobben og fremholder at de ikke har

bidratt nok til å skape en ytringskultur der soldater får den nødvendige anerkjennelsen for jobben de gjør på våre vegne.

Disse to forståelsene er ikke gjensidig utelukkende, og begge legger til grunn at det militærfaglige bør få en mer fremtredende plass i offentligheten. Derfor vil jeg hevde at både politikken og forsvarsledelse bør spille på lag for å formidle til sivilbefolkningen at Norge er avhengig av å ha soldater som kan krigføringens kunst. *Jegerånden* er en god mulighet i så måte, der opplagstallene taler for seg. Det meste som Kristoffersen skriver i boka, er slett ikke kritikkverdige. Men som denne oppgaven har vist, har han nok noe å gå på hvis målet er å skape et faktisk bilde av hva Forsvaret trolig trakter etter hos gode soldater. Å justere den retoriske praksisen er nok lurt av flere grunner: For å sørge for at Forsvaret trekker til seg folkene de bør ha, for at soldater skal få anerkjennelse for jobben de gjør, for å ha et bedre grunnlag til å diskutere og kritisere regjeringens bruk av militærmakten og for å være sannferdig om alvoret som hviler over Forsvarets oppgaver – et alvor som er et demokratisk anliggende. Dette handler ikke om at Kristoffersen skal gå i bresjen for umoral og forherlige krig, men hedre soldaters innsats i krig. Denne sosiale virkeligheten kan Kristoffersen i større grad være med å skape i sin språklige praksis – ved å utrette dette ønskede fellesskapet. Dette innebærer å forholde seg til militærlivets brutalitet som om det er noe folk bør kjenne til. Det handler også om å behandle folk som om landets trygghet ikke er statens anliggende, men befolkningens. Slik kan Kristoffersen bidra til å konstituere en virkelighet der det nødvendige militære alvoret får bedre livskår.

7. Avslutning

Blodig krigføring har vært avgjørende for at Norge eksisterer som land. Vi kan heller ikke avskrive at Norge må ta i bruk militærmakten igjen i fremtiden – enten som Nato-alliert i et annet land, eller her hjemme. Hvis ulykken skulle være over oss, bør vi ha et slagkraftig forsvar. Det innebærer at vi må ha utstyr og logistikk på plass, men også soldater som er gode til å krige. Som Forsvaret selv skriver: «Et sterkt forsvar er mer enn militær kraft. Det er summen av de verdier, holdninger og prinsipper som bor i hver enkelt av oss» (Forsvaret, 2020). Derfor er det viktig å se på hvilke egenskaper Forsvaret trakter etter hos soldater. Hva forsvarssjefen mener gode soldater bør være, er dermed svært relevant å undersøke.

Kristoffersen har mye institusjonell makt, men er også en dyktig soldat som mange trolig ønsker å identifisere seg med. Jeg har derfor betraktet ham som en prototype på idealsoldaten

i undersøkelse av hvordan gode soldater bør forholde seg diskursivt til fienden, autoriteter i Forsvaret og landet som soldatene skal forsvare – tre forhold som berører kjernen av soldaters virke. Dette er idealer som blir skapt og opprettholdt i retorisk praksis, og det er denne språklige praksisen vi må undersøke for å forstå oss på soldatidealene.

I boka *Jegerånden* bidrar Kristoffersen trolig til å opprettholde tradisjonelle krigeridealene i alle de tre forholdene jeg har undersøkt. Soldater bør betrakte fienden som en arg motpart, være tradisjonsbærere som har høye tanker om fedrelandet, og innrette seg i et lydighetsparadigme. Dette er krigerdyder som jeg mener er det mest grunnleggende som Kristoffersen konstituerer, og som tradisjonelt har vært forbundet med stor militær slagkraft. Imidlertid er de ganske vanskelig å få øye på. Det er fordi Kristoffersen ikke sier «rett ut» at han ønsker at soldater skal ha disse kvalitetene. I stedet er det noe han røper gjennom historiefortelling og vurdering av ulike hendelser.

Det han imidlertid sier i eksplisitte ordelag, er at gode soldater bør tørre å være ulydige og at de ikke må legge fienden for hat. Han har også uttalte idealer om Afghanistan som resonnerer godt i en progressiv og post-nasjonal tankegang. De eksplisitte idealene kan man tenke på som tidstypiske idealer i sivilsamfunnet, hvor krig og brutal vold regnes for å ha gått ut på dato – metoder for konflikthåndtering vi ikke lenger bruker. Poenget med å fremme de «stuerene» eksplisitte holdningene er kanskje å forsikre landets innbyggere at rettskafne og hederlige menn og kvinner forvalter statens militære voldsmonopol. Forsvaret er nemlig avhengig av legitimitet fra befolkningen de skal beskytte, og det er problematisk at verdiene i samfunnet trolig bryter med verdier som er nødvendige for å opprettholde militær slagkraft. En måte å lese Kristoffersens språklige praksis på, er at han løser denne utfordringen retorisk – ved å henvende seg til offentligheten i eksplisitte ordelag, mens den språklige fremferden ellers går hjem hos soldatene.

Imidlertid er det viktig å huske på at *Jegerånden* er en bok for offentligheten. Det er meningen at det brede lag av befolkningen skal se det som forsvarssjefen skriver. Kristoffersen, som representerer idealsoldaten, viser dermed i boka hvordan en god soldat bør opptre utad. Hva han hevder er soldatidealene, er dermed relevant for hvordan idealsoldater skal snakke. Derfor konkluderer jeg oppgaven med at Kristoffersen bidrar til å konstituere et ideal der soldater skal trakke etter tradisjonelle krigerdyder på slagmarken, samtidig som gode soldater trolig ikke skal vedkjenne seg denne nødvendige brutaliteten utad. I en verden der fremtiden er uviss og maktbalansen er på gyngende grunn, er det verdt å ta dette på alvor og spørre om Kristoffersens kamuflering av soldatidealene er mer til ulempe enn til gagn.

8. Litteraturliste

- Althusser, L. & Jameson, F. (2006). *Lenin and philosophy and other essays*. Aakar books.
- Andersen, M. A., Hegvik, G. K., Ege, R. T. & Johansen, M. (2010, 27. september). – Å krige er bedre enn sex. *Verdens gang*. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/waxp1/aa-krige-er-bedre-enn-sex>
- Austin, J. L. (1975). *How to Do things with Words* (2. utg.). Harvard University Press.
- Berge, K. L. (2003). Hvor er makten i teksten? I T. A. Trippestad (Red.), *Maktens tekster* (s. 24–41). Gyldendal akademisk.
- Bjørkdahl, K. (2021). The Nobel Savage: Norwegian Do-Goodery as Tragedy. I A. de Bengy Puyvallée & K. Bjørkdahl (Red.), *Do-Gooders at the End of Aid: Scandinavian Humanitarianism in the Twenty-First Century* (s. 60–79). Cambridge University Press.
- Bokhandlerforeningen (2021). Årslister – Sakprosa. *Bokhandlerforeningen*. <https://bokhandlerforeningen.no/boklista/?bookcat=1664&bookyear=2021&bookweek=2021>
- Browne, S. H. (2009). Close textual analysis: Approaches and applications. I J. Kuypers (Red.), *Rhetorical Criticism. Perspectives in Action* (2. utg., s. 91–104). Rowman & Littlefield.
- Browning, C. S. (2007). Branding Nordicity: Models, Identity and the Decline of Exceptionalism. *Cooperation and Conflict*, 42(1), 27–51.
- Brunborg, O. M. (2015). På sporet av en norsk krigerkultur: Holdninger til militærmakt før og nå. *Militære studier*, (1), 1–105.
- Burke, K. (1950) *A rhetoric of motives*. University of California Press.
- Bush, G. W. (2001). *Statement by the President in His Address to the Nation*. Det hvite hus. <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010911-16.html>
- de Carvalho, B. & Neumann, I. B. (2015). *Small State Status Seeking: Norway's Quest for International Standing*. Routledge.
- Charland, M. (1987). Constitutive Rhetoric: The Case of the peuple Québécois. *The Quarterly Journal of Speech*, 75(2), 133–150.
- Crawford N. C. & Lutz, C. (2023, mars). *Human cost of Post-9/11 Wars: Direct War Deaths in Major War Zones*. Watson Institute for International and Public Affairs. <https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/WarDeathToll>
- Dalrymple, W. (2013, 10. mai). In Afghanistan, we never seem to learn our lessons. *Evening Standard*. <https://www.standard.co.uk/comment/comment/william-dalrymple-in-afghanistan-we-never-seem-to-learn-our-lessons-8610992.html>

Edström, H., Lunde, N. T. & Matlary, J. H. (2008). På jakt etter den militære profesjonen. I H. Edström, N. T. Lunde & J. H. Matlary (Red.), *Krigerkultur i en fredsnasjon?* (s. 17–47). Abstrakt forlag.

Ege, R. T. & Skevik, E. (2009, 31. juli). Forsvaret: – Drept afghaner var sivil. *Verdens Gang*. <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/3W65X/forsvaret-drept-afghaner-var-sivil>

Eget arbeid (2022). [Upublisert semesteroppgave, Universitetet i Oslo].

Fjæren, E. L. (2023, 4. mai). – Nå snakker jeg litt fra levra, altså. *Dagens Næringsliv*. <https://www.dn.no/magasinet/intervjuet/forsvaret/knut-storberget/forsvarskommisjonen/-na-snakker-jeg-litt-fra-levra-altsa/2-1-1445532>

Forente Nasjoner (2022, 6. mai). *Folkerett*. FN-sambandet. <https://www.fn.no/tema/konflikt-og-fred/folkerett>

Forsvaret (2019). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Forsvarsstaben.

Forsvaret (2015). *Soldathåndboken*. Forsvarets personell- og vernepliktsenter.

Forsvaret (2020). *Forsvarets grunnsyn på ledelse*. Forsvarssjefen.

Forsvaret (2020). *Forsvarets verdigrunnlag*. Forsvarssjefen.

Forsvarsdepartementet (1911). *Soldatens bok*. Grøndal & Søn.

Goodhart, D. (2017). *The Road to Somewhere: The Populist Revolt and the Future of Politics*. Hurst.

Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S., & Ditto, P. H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47, 55–130.

Gundersen, H. (2023, 23. mars). – Vi har altså et forsvar som ikke virker i krig. *Morgenbladet*. <https://www.morgenbladet.no/aktuelt/2023/03/23/vi-har-altsa-et-forsvar-som-ikke-virker-i-krig/>

Haskins, E. V. (2004). *Logos and Power in Isocrates and Aristotle*. University of South Carolina Press.

Heier, T. (2010). Mangfold som politisk prosjekt i Forsvaret. I H. Edström, N. T. Lunde & J. H. Matlary (red.), *Uniformitet eller mangfold? Norsk militærprofesjon i endring* (s. 69–97). Abstrakt forlag.

Huntington, S. P. (1957). *The Soldier and the State*. Belknap Press.

Høiback, H. (2016). *Forsvaret: Et kritisk blikk fra innsiden*. Cappelen Damm Akademisk

Iversen, S. & Villadsen L. S. (2020). Nærlesning. I M. Bengtsson, K. M. Berg & S. Iversen (red.), *Retorik og metode* (s. 29–48). Samfundslitteratur.

- Ivie, R. L. (2004). Den onde fienden vs. Den agonistiske andre: Retoriske konstruksjoner av terrorisme. I J. E. Kjeldsen & S. Meyer (Red.), *Krig rett og retorikk: En bok om kommunikasjonsregimer* (s. 57–76). Rhetor förlag.
- Jasinski, J. (2001). The Status and of Theory and Method in Rhetorical Criticism. *Western Journal of Communication*, 65(3). 249–270.
- Johansen, R. V. & Stenersen, T. G (2020). Krig i blodet. *Aftenposten, A-magasinet*. <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/RRVeQ5/krig-i-blodet>
- Kaalaas, S. B. (2021, 24. desember). Da Eirik ble forsvarssjef, fikk han betennelse i tåen av penskoene. *Forsvarets forum*. <https://forsvaretsforum.no/eirik-kristoffersen-forsvarssjefen-morgendrill/da-eirik-ble-forsvarssjef-fikk-han-betennelse-i-taen-av-penskoene/234509>
- Kristoffersen, E. J. (2022, 8. november). Afghanistan fremstilles forenklet og unyansert – over femten år etter. *Verdens Gang*. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/Q7MvPQ/afghanistan-fremstilles-forenklet-og- unyansert-over-femten-aar-etter>
- Kristoffersen, E. J. (2020). *Jegerånden: Å lede i fred, krise og krig*. Gyldendal.
- Leff, M. (1980). Interpretation and the Art of the Rhetorical Critic. *Western Journal of Speech Communication*, 44, 337–349.
- Loughlin, S. (2002). Bush found voice in battle against terror. *Cable News Network*. <http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/09/04/ar911.changed.presidency/>
- Lunde, N. T. (2009). Profesjonsetiske strategier: Nasjonal konsensus, liberal tilpasning og konservativ avskjerming. I H. Edström, N. T. Lunde & J. H. Matlary (Red.), *Krigerkultur i en fredsnasjon?* (s. 156–197). Abstrakt forlag.
- Lundquist L. & Roggio, B. (2021). Green-on-Blue Attacks in Afghanistan: The Data. *Realclear Defence*. https://www.realcleardefense.com/articles/2017/03/21/green-on-blue_attacks_in_afghanistan_the_data_111015.html
- Matlary, J. H. (2009). Kriger i kamuflasje? Profesjonen og politikken. I H. Edström, N. T. Lunde & J. H. Matlary (Red.), *Krigerkultur i en fredsnasjon?* (s. 92–155). Abstrakt forlag.
- Michelet, M. (2018). *Hva visste hjemmefronten?: Holocaust i Norge. Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet*. Gyldendal.
- Nato (2023, 14. april). *Collective defence and Article 5*. Nato. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm
- NOU 2016: 8. (2016) *En god alliert – Norge i Afghanistan 2001–2014*. Utenriksdepartementet.
- NOU 2023: 14. (2023). *Forsvar for fred og frihet*. Forsvarsdepartementet.

- Nyman, H. (2011, 21. mars). Forsvaret angriper likegyldighet. *Kampanje*.
<https://kampanje.com/archive/2011/03/forsvaret-angriper-likegyldighet/>
- Olsen, Ø. F. (2020, 25. november). Forsvarssjefen står for alt i boka. *Forsvarets Forum*.
<https://forsvaretsforum.no/eirik-kristoffersen-forsvarssjef-kultur/forsvarssjefen-star-for-alt-i-boka/170399>
- Paust, T. (2022, 25. desember). Forsvarssjefen: – Dette har jeg kalt den store løgneren til Putin. *Nettavisen*. <https://www.nettavisen.no/utenriks/norsk-politikk/ukraina-krigen/forsvarssjefen-dette-har-jeg-kalt-den-store-lognen-til-putin/s/5-95-821384>
- Perelman, C. & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press.
- Simon, J. D. (2001): *The terrorist trap: America's Experience with terrorism* (2. utg.) Indiana University Press.
- Steenberg, N. (2021, 7. januar). «Jegerånden» ble lesernes favorittbok. *Bok 365*.
<https://bok365.no/artikkel/jegeranden-er-lesernes-favorittbok/>
- Svennevig, J. (2018). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse* (2. utg). Cappelen Damm akademisk.
- Søbye, S. (2020, 20. november). Forsvarssjefens bestselgerbok er dypt problematisk. *Morgenbladet*. <https://www.morgenbladet.no/boker/anmeldelser/2020/11/20/forsvarssjefens-bestsellerbok-er-dypt-problematisk/>
- Therkildsen, L. S. (2022). *A European State of Mind: Rhetorical Formations of European Identity within the EU 1973–2014* [Doktorgradsavhandling]. Uppsala Universitet.
- Villadsen, L. S. (2014). Fortolkningens rolle i retorisk kritikk. I M. Lund & H. Roer (Red.), *Retorikkens aktualitet: Grundbog i retorisk kritikk* (s. 37–61). Hans Reitzels forlag.
- Weber, M. (2007) [1904–1905]. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*. Routledge.
- White, J. B. (1985). *Heracles' Bow: Essays on the Rhetorical Poetics of the Law*. The University of Wisconsin Press.
- Widerøe, R. J., Tobiassen, M. & Lien, K. (2022). Heltehistorien. *Verdens Gang*.
<https://www.vg.no/spesial/2022/krigskorset/>
- Østerud, Ø. (2007). *Hva er nasjonalisme?* (2. utg.). Universitetsforlaget.